

**DE ECONOMISCHE
BETEKENISVAN HET
AUTEURSRECHT IN 1998**

rapportage 2000

DE ECONOMISCHE BETEKENIS VAN HET AUTEURSRECHT IN 1998

rapportage 2000

ir. Hana Budil

prof. dr. Jules Theeuwes

drs. Corine Zijderveld

Onderzoek in opdracht van de Stichting Auteursrechtbelangen

Amsterdam, augustus 2000

"Het doel der Stichting is het verrichten van economische onderzoekingen, zowel op het terrein der sociale economie als op dat der bedrijfseconomie, ten dienste van wetenschap en onderwijs, mede ten nutte van overheid en bedrijfsleven"
(art. 2 der stichtingsakte)

SEO-rapport nr. 559

ISBN 90-6733-185-6

Copyright © 2000 SEO Amsterdam. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt op welke wijze dan ook zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de Stichting voor Economisch Onderzoek te Amsterdam.

Voorwoord

Toen onze in 1984 opgerichte Stichting als een van haar eerste taken zag een onderzoek naar de economische betekenis van wat kort kan worden geduid met de naam auteursrechtelijke sector, en zij in 1986 een studie daarover liet verschijnen was zij zich ervan bewust dat een dergelijke opzet pas echt zin had in het geval van continuïteit. Vandaar de herhalingen in 1989, 1993 en 1997.

Slechts de regelmaat van zulk onderzoek geeft enig inzicht in omvang en ontwikkeling.

Bij het maken van in dit opzicht opkomende kanttekeningen wil ik me hier tot twee beperken.

De eerste is, dat ook deze keer de tendens bevestigd blijkt dat de economische betekenis in het onderzoeksjaar 1998 wederom is toegenomen.

De tweede is, dat bij deze laatste meting de toename erop lijkt te wijzen dat de tendens zich tevens of juist in de digitale (aanvangs-)periode voortzet. In de thans gemeten periode is voor het eerst op grotere schaal sprake van nieuwe gebruikswijzen zoals die door de informatietechnologie mogelijk zijn gemaakt. Vanzelfsprekend moet men in zo'n beginstadium met betrekking tot de omvang enige slagen om de arm houden, zoals ook in de Inleiding nog zal worden aangegeven.

Maar niettemin: de economische betekenis, zo lijkt het, wordt door de nieuwe technologie niet tot staan gebracht.

Nu lag dat natuurlijk ook niet in de lijn der verwachting. De behoefte aan (creatieve, educatieve, zakelijke en wetenschappelijke) informatie, groeit aldoor, en de nieuwe technologie opent juist ongedachte mogelijkheden om die te verbreden c.q. te ontvangen.

Toename dus ook in de kindertijd van de informatiemaatschappij. Toch moet men deze toename niet misverstaan in die zin, dat er dus voor de bezorgdheid van de kant van de rechthebbenden kennelijk weinig aanleiding bestaat.

Wel is het waar dat de vraag naar en het gebruik van creatieve informatie nooit eerder zo'n tomeloze vlucht hadden genomen. Dit verschijnsel had men enige tientallen jaren eerder niet in die omvang kunnen voorzien. Maar het is evenzeer waar, dat dit verheugende perspectief een desillusie zou opleveren – op den duur – voor alle betrokkenen, indien de opvatting werkelijkheid zou worden die men vaak bij de media en eveneens nog al eens in de politiek tegenkomt. Name-lijk, dat de toegang tot deze informatie (geheel dan wel nagenoeg) vrij – en dit vooral en de betekenis van gratis – dient te zijn en dat de rechthebbenden in dit opzicht zo min mogelijk bemoeienis toekomt. Echter, zo is het nu eenmaal niet. De geweldige verbreiding en toegankelijkheid kunnen alleen maar een maatschappelijk goed zijn indien zij gepaard gaan aan een adequaat beschermingsniveau. Anders vallen de verschaffers van de creatieve informatie uit de boot. En, zou men van de weeromstuit kunnen vragen, is dat dan soms een maatschappelijk kwaad?

Het bevestigende antwoord op deze vraag moge blijken uit de – toegenomen – betekenis van de sector en haar beroeps- of bedrijfsgenoten. Een in economisch opzicht serieus te nemen bedrijfstak verdient haar plaats onder de zon en is het derhalve waard dat de randvoorwaarden worden gewaarborgd voor haar voortbestaan. Ter ondersteuning van die overtuiging raad ik u van harte de lezing aan van de jongste uit de reeks studies ter zake van de Stichting Economisch Onderzoek.

Mr. R.A.E. Stuyt, voorzitter Stichting Auteursrechtbelangen

Inhoud

1	Inleiding en Samenvatting.....	1
	1.1 Inleiding	1
	1.2 Samenvatting.....	3
2	Het economisch belang van het auteursrecht.....	11
	2.1 Inleiding	11
	2.2 Het economisch belang van het auteursrecht	12
	2.3 Afbakening van de bedrijfsklasse auteursrecht	13
	2.4 Meting van de economische betekenis.....	17
	2.5 Bronnen en meetmethodes	18
3	Toegevoegde waarde van het auteursrecht.....	21
	3.1 Pers en literatuur	21
	3.2 Fotografie	24
	3.3 Beeldende kunst.....	25
	3.4 Muziek en theater	27
	3.5 Film en video	31
	3.6 Omroep.....	34
	3.7 Software	38
	3.8 Multimedia / internet	39
	3.9 Onderzoek	42
	3.10 Ontwerp	42
	3.11 Branche-organisaties.....	44
	3.12 Vergelijking met eerder verrichte onderzoeken	45
4	Werkgelegenheid verbonden met het auteursrecht	49
	4.1 Pers en literatuur	49
	4.2 Fotografie	53
	4.3 Beeldende kunst.....	54

4.4	Muziek en theater.....	55
4.5	Film en video.....	58
4.6	Omroep.....	61
4.7	Software.....	65
4.8	Multimedia / internet.....	67
4.9	Onderzoek.....	67
4.10	Ontwerp.....	68
4.11	Branche-organisaties.....	70
4.12	Vergelijking met eerder verrichte onderzoeken.....	70
5	Invloed van het auteursrecht op de betalingsbalans.....	73
5.1	Goederen.....	74
5.2	Film- en auteursrechten.....	75
5.3	Saldo lopende rekening.....	75
6	Internationale vergelijking.....	77
6.1	Methode.....	77
6.2	Verenigde Staten.....	78
6.3	Finland.....	81
6.4	Het Verenigd Koninkrijk.....	83
6.5	Spanje.....	84
6.6	Conclusie.....	85
	Geraadpleegde Literatuur.....	87

1 Inleiding en Samenvatting

1.1 Inleiding

Voor de vijfde maal in successie heeft de Stichting Auteursrechtbelangen de Stichting voor Economisch Onderzoek van de Universiteit van Amsterdam (SEO) opdracht gegeven na te gaan hoe het is gesteld met de economische betekenis van het auteursrecht in Nederland. De eerste studie in die reeks verscheen in 1986 en gaf een beeld van de betekenis van het auteursrecht in 1982 (SEO, 1986). Daarna werd voor de jaren '85, '89 en '94 het onderzoek herhaald (SEO, 1989, 1993 en 1997). Nu, bij de vijfde in de reeks, wordt de situatie geschetst over het jaar 1998.

Het bepalen van de economische betekenis van een sector is een lastige zaak. Een belangrijke vraag bij een dergelijke studie is welke activiteiten wel en welke niet tot de onderzochte sector worden gerekend. In internationaal verband worden geregeld vergelijkbare studies naar de betekenis van het auteursrecht uitgevoerd. De vraag welk deel van een bepaalde activiteit aan het auteursrecht moet worden toegerekend, sluit in deze studie aan bij wat er in het internationaal onderzoek gebruikelijk is. Daarnaast is de kracht van deze studie gelegen in de herhaling. Een studie die keuzen maakt over het al of niet toerekenen van bepaalde activiteiten aan het auteursrecht, kan zeer goed worden gebruikt om de betekenis van de sector in de loop der jaren nauwgezet te volgen. Met een thermometer die stelselmatig wat te veel of te weinig graden aangeeft, is het zeer goed mogelijk om temperatuursveranderingen uiterst nauwkeurig te meten. Los hiervan heeft de reeks opdrachten van de Stichting Auteursrechtbelangen met het SEO-onderzoek naar de economische betekenis van het auteursrecht zijn eigen standaard gegenereerd, waarvoor ook internationale belangstelling bestaat.

De economische betekenis van auteursrecht is niet af te leiden uit bestaande statistieken. Er is onderzoek nodig om de 'bedrijfsklasse auteursrecht' te construeren. Aan de hand van bedrijfsactiviteiten waarin auteursrecht een rol speelt,

wordt nagegaan welk deel van die activiteiten aan het auteursrecht moet worden toegerekend. In deze studie is de economische betekenis van auteursrecht evenals in de vorige studie bepaald aan de hand van een drietal indicatoren. Ten eerste de 'toegevoegde waarde'. Dat is de waarde die een bepaalde activiteit toevoegt aan een product. Een drukkerij die een boek drukt in opdracht van een uitgever, voegt economische waarde toe aan het onbedrukte papier. Die economische waarde is in geld uit te drukken, bijvoorbeeld de waardevermeerdering in de vorm van de verkoopprijs van het papier nadat het bedrukt is minus de kostprijs van het papier. Die waarde heet de toegevoegde waarde.

Een tweede indicator van de economische betekenis vormt de werkgelegenheid die met het auteursrecht is verbonden. De werkgelegenheid wordt uitgedrukt in het aantal werkzame personen en in het aantal arbeidsjaren. Iemand die halve dagen werkt, telt als één volledig werkzaam persoon, maar als de helft van een arbeidsjaar omdat daarbij rekening wordt gehouden met de deeltijdfactor.

Een derde indicator van de economische betekenis van het auteursrecht is de invloed van import en export van auteursrechtelijke goederen en de inkomens uit film- en auteursrechten op de betalingsbalans. In het eerste geval gaat het bijvoorbeeld om het exporteren van een in Nederland geproduceerde cd. In het tweede geval gaat het bijvoorbeeld om de royalty's die aan het buitenland betaald zijn voor het in Nederland mogen uitbrengen van een cd.

Leeswijzer

Deze rapportage kent de volgende opbouw. In de volgende paragraaf volgt een samenvatting van het rapport. In Hoofdstuk 2 wordt, nauwkeuriger dan in de samenvatting, aangegeven hoe we de bedrijfsklasse auteursrecht hebben gedefinieerd en op welke wijze we exact de economische betekenis hebben vastgesteld. Hoofdstuk 3 gaat vervolgens gedetailleerd in op de toegevoegde waarde van de verschillende sectoren die we (deels) tot het auteursrecht rekenen. In Hoofdstuk 4 gaan we opnieuw de verschillende sectoren langs en staan we stil bij de werkgelegenheid die met het auteursrecht is verbonden. Hoofdstuk 5 behandelt de

economische betekenis van het auteursrecht in termen van de invloed op de betalingsbalans. In Hoofdstuk 6 wordt aandacht besteed aan enkele buitenlandse onderzoeken naar de economische betekenis van het auteursrecht.

1.2 Samenvatting

In dit rapport wordt een analyse gegeven van drie aspecten van de economische betekenis van auteursrecht: de toegevoegde waarde, de werkgelegenheid en de invloed op de betalingsbalans. In deze paragraaf zetten we de voornaamste uitkomsten van het onderzoek bij wijze van samenvatting op een rij. We vergelijken twee aspecten van economische betekenis, te weten toegevoegde waarde en werkgelegenheid, met die van het vorige auteursrechtonderzoek, dat ging over het jaar 1994. Vervolgens gaan we na hoe de omvang van de (geconstrueerde) bedrijfsklasse auteursrecht zich verhoudt tot die van de overige sectoren van de Nederlandse economie. Met welke sectoren is het auteursrecht qua economische betekenis te vergelijken? Vervolgens nemen we het groeipatroon in de verschillende sectoren van de bedrijfsklasse auteursrecht nader onder de loep en gaan we in op de betekenis van het auteursrecht voor de betalingsbalans. Tot slot bespreken we de uitkomsten van een aantal internationale onderzoeken naar de economische betekenis van het auteursrecht.

Toegevoegde waarde

Allereerst richten we ons op de toegevoegde waarde, de voornaamste indicator van het economische belang van het auteursrecht. Tabel 1/1 bevat de gegevens.

Tabel 1/1 De toegevoegde waarde van het auteursrecht en de Nederlandse economie voor 1994 en 1998 (absoluut in miljoenen gulden en relatief in procenten).

	Absoluut		relatief	
	1994	1998	1994	1998
auteursrecht	28.851	38.247	5,2%	5,5%
Nederlandse economie	551.490	692.484	100%	100%

In 1998 bedroeg de toegevoegde waarde van de bedrijfsklasse auteursrecht 38 miljard gulden. Uitgedrukt in procenten van het Bruto Binnenlands Product (BBP) komt dat neer op 5,5%. Dit is hoger dan in 1994, toen de toegevoegde waarde 5,2% van het BBP bedroeg. Het belang van het auteursrecht voor de Nederlandse economie is tussen 1994 en 1998 weer toegenomen. In 1989 was het aandeel van de auteursrechtelijke sector in het BBP slechts 4,3%.

Werkgelegenheid

Het tweede aspect van de economische betekenis van het auteursrecht is de werkgelegenheid. De gegevens van de bedrijfsklasse auteursrecht over 1994 en 1998 zijn weergegeven in Tabel 1/2.

Tabel 1/2 Werkgelegenheid verbonden met het auteursrecht en de Nederlandse economie voor 1994 en 1998 (absoluut, in werkzame personen en arbeidsjaren, en relatief in procenten)

	Absoluut		relatief	
	1994	1998	1994	1998
Auteursrecht				
Werkzame personen	363.589	419.775	5,4%	5,4%
Arbeidsjaren	296.332	338.481	5,6%	5,5%
Nederlandse economie				
Werkzame personen	6.692.000	7.724.000	100%	100%
arbeidsjaren	5.305.000	6.128.000	100%	100%

In 1998 waren meer dan 419.000 personen werkzaam in de bedrijfsklasse auteursrecht. Zij vervulden samen circa 338.000 arbeidsjaren. Uitgedrukt als percentage van de totale werkgelegenheid gaat het om 5,4% en 5,5%. De werkgele-

genheid verbonden met het auteursrecht groeide tussen 1994 en 1998 met meer dan 56.000 personen. Het aantal arbeidsjaren steeg over de periode 1994-98 met 42.000. Ten opzichte van 1994 is het aandeel in de werkgelegenheid in 1998 min of meer constant gebleven. Zoals bekend is de werkgelegenheid in de Nederlandse economie fors gestegen sinds de tweede helft van de jaren negentig. De auteursrechtelijke sector heeft daar gelijke tred mee gehouden wat betreft de werkgelegenheid in personen. In arbeidsjaren gemeten is het aantal van de sector auteursrecht licht gedaald. Tussen 1994 en 1998 is de deeltijdfactor (d.i. de verhouding tussen arbeidsjaren en werkzame personen) licht gedaald, wat betekent dat er minder arbeidsjaren tegenover een gegeven aantal werkzame personen staan. Er wordt dus in 1998 meer deeltijd gewerkt dan in 1994 in de auteursrechtelijke sector.

Auteursrecht ten opzichte van andere sectoren van de economie

De omvang van de bedrijfsklasse auteursrecht hebben we hiervoor steeds vergeleken met het totaal van de Nederlandse economie. We kunnen die echter ook vergelijken met andere sectoren van de economie. Hieronder is dat gedaan voor de bruto toegevoegde waarde, voor het aandeel van de toegevoegde waarde in het BBP en voor het aantal arbeidsjaren. Tabel 1/3 bevat de details van de verschillende sectoren van de economie.

Tabel 1/3 De toegevoegde waarde - absoluut en als aandeel in het Bruto Binnenlands Product - en het aantal arbeidsjaren van het auteursrecht en de sectoren van de Nederlandse economie.

Sector van de economie	T.W. (in mld)	aandeel T.W. in BBP	aantal arbeidsjaren
commerciële dienstverlening	93	13,4%	968.000
handel en reparatiebedrijven	91	13,1%	994.000
overheidsbestuur, defensie, onderwijs	82	11,8%	706.000
niet-commerciële dienstverlening	78	11,3%	985.000
exploitatie van onroerend goed	57	8,2%	49.000
metaal- en overige industrie	56	8,1%	561.000
transport- en communicatie	53	7,7%	373.000
bouwnijverheid	39	5,6%	458.000
Auteursrecht	38	5,5%	338.441
bank- en verzekeringswezen	34	4,9%	177.000
voedings- en genotmiddelenindustrie	23	3,3%	136.000
landbouw en visserij	22	3,2%	232.000
chemische-, rubber- en kunstofindustrie	20	2,9%	105.000
delfstofwinning	17	2,5%	9.000
papier- en grafische industrie	15	2,2%	121.000
nutsbedrijven	14	2,0%	37.000
horeca	13	1,9%	177.000
olie-industrie	4	0,6%	8.000
textiel-, kleding- en lederindustrie	3	0,4%	33.000
Nederlandse economie	692	103,1% ¹	6.128.000

Bron: Nationale rekeningen 1998, CBS 1999, Tabel P 15, p. 43 (TW) en Tabel A.3.1, p.60 (arbeidsjaren). Bewerking SEO.

Uit de gegevens van Tabel 1/3 blijkt dat de bedrijfsklasse auteursrecht qua omvang niet of nauwelijks onder doet voor de bouwsector en duidelijk voor blijft op de sector van banken en verzekeraars.

Ontwikkeling van de betekenis van het auteursrecht in de afgelopen jaren

Een toename van het economisch belang van het auteursrecht in de Nederlandse economie betekent dat de bedrijfsklasse auteursrecht harder groeit dan de rest van de economie. Dit was tussen 1994 en 1998 duidelijk het geval. De Neder-

landse economie in haar geheel groeide in die periode gemiddeld (en gecorrigeerd voor inflatie) met 3,2% per jaar. De bedrijfsklasse auteursrecht in termen van toegevoegde waarde groeide in dezelfde periode (eveneens gecorrigeerd voor inflatie) met gemiddeld 5,6% per jaar. Daarmee groeide de bedrijfsklasse auteursrecht beduidend sneller dan de totale Nederlandse economie.

De beeldende kunst, software en multimedia / internet springen er wat betreft groeipercentages in de periode 1994 – 1998 uit. In deze sectoren groeide de toegevoegde waarde in deze periode jaarlijks met respectievelijk 12%, 13% en 28%. Ook andere sectoren groeiden vaak sneller dan de Nederlandse economie in zijn totaliteit. De sector onderzoek en de sector muziek en theater namen minder sterk toe.

De ontwikkeling van de werkgelegenheid in de verschillende sectoren van het auteursrecht laat een vergelijkbaar beeld zien: sterke toename van de werkgelegenheid bij de sectoren multimedia / internet, omroep en software en een minder sterke groei bij film en video en onderzoek. De minder sterke groei van film en video en onderzoek was overigens ook reeds in het vorige onderzoek merkbaar. In de brancheorganisaties daalt de werkgelegenheid in de periode 1994-1998.

De verwachting voor de komende jaren is dat de software- en de multimedia/internetsector sterk zullen profiteren van de ontwikkeling naar de informatiemaatschappij. Deze groeisectoren zullen de economische betekenis van het auteursrecht verder doen toenemen.

De ontwikkeling van de bedrijfsklasse auteursrecht kan worden vergeleken met de ontwikkeling die de toegevoegde waarde in de Nederlandse economie als geheel doormaakte. Voor de onderzoeksperioden 1982-1985, 1985-1989, 1989-

¹ Het totaal komt iets hoger uit dan 100% omdat het intermediaire verbruik van bankdiensten is meegeteld in de toegevoegde waarden van de sectoren, maar niet in het BBP.

1994 en 1994-1998 is de voor inflatie gecorrigeerde gemiddelde jaarlijkse groei van de toegevoegde waarde weergegeven in Tabel 1/4.²

Tabel 1/4 Gemiddelde jaarlijkse groei van de toegevoegde waarde van de bedrijfsklasse auteursrecht en de Nederlandse economie

	1982-1985	1985-1989	1989-1994	1994 – 1998
auteursrecht	7,3%	5,4%	6,4%	5,6%
totale economie	2,5%	2,8%	2,4%	3,2%

De tabel laat zien dat de bedrijfsklasse auteursrecht steeds sneller groeide dan de Nederlandse economie als geheel. Over de gehele periode 1982 tot 1998 groeide de toegevoegde waarde van de Nederlandse economie met gemiddeld 2,7% per jaar, terwijl de toegevoegde waarde van het auteursrecht jaarlijks met 6,2% toenam. In elke deelperiode groeide de bedrijfsklasse auteursrecht sneller dan de Nederlandse economie. Gezien de groeiverwachtingen van de software- en multimedia/internetsector zal het economisch belang van het auteursrecht de komende jaren nog verder toenemen.

Net als voor de toegevoegde waarde kan ook de ontwikkeling van de werkgelegenheid verbonden met het auteursrecht worden vergeleken met de ontwikkeling in de Nederlandse economie.³ Tabel 1/5 bevat de details.

Tabel 1/5 Gemiddelde jaarlijkse groei van de werkgelegenheid in arbeidsjaren van de bedrijfsklasse auteursrecht en de Nederlandse economie

	1985-1989	1989-1994	1994 – 1998
Auteursrecht	4,5%	4,5%	3,3%
Totale economie	2,8%	0,9%	3,9%

² We bekijken de groei van de sector over de onderzoeksperioden 1982 - 1985, 1985 - 1989, 1989 - 1994 en 1994-1998 in plaats van over de gehele periode van 1982 tot 1998, omdat de methode die is gebruikt om de economische betekenis vast te stellen niet volledig vergelijkbaar is over de gehele onderzoeksperiode. De vergelijking van gegevens van elkaar opvolgende onderzoeksjaren is wel mogelijk.

³ De werkgelegenheid is in het rapport over de periode 1982 - 1985 niet vergeleken met de werkgelegenheid van 1982, omdat de met het auteursrecht verbonden werkgelegenheid in dat jaar nog niet apart werd bijgehouden.

De werkgelegenheid uitgedrukt in arbeidsjaren in de bedrijfsklasse auteursrecht is over de periode 1985-1998 sneller toegenomen dan de werkgelegenheid in de Nederlandse economie. In de periode 1994-1998 nam de werkgelegenheid uitgedrukt in arbeidsjaren jaarlijks toe met 3,3%. De groei van de Nederlandse werkgelegenheid was in die periode gemiddeld 3,9% per jaar. In arbeidsjaren gemeten groeide de sector auteursrecht iets minder snel dan de totale werkgelegenheid. Echter de groei van de toegevoegde waarde in de sector is groter dan voor de hele economie (zie Tabel 1/4). Dat betekent dat de arbeidsproductiviteitsstijging in de auteursrechtsector sterker is dan gemiddeld in de Nederlandse economie.

Betalingsbalans en internationale vergelijking

De economische betekenis van het auteursrecht strekt zich ook uit tot de handelsbalans van Nederland met het buitenland. In de sector pers en literatuur worden veel goederen met het buitenland verhandeld; zowel de import als de export in deze sector ligt in de orde van grootte van 1 miljard gulden. Het saldo is positief (310 miljoen gulden). Nog grotere bedragen gaan om in de softwaresector: de export is ruim 1,9 miljard gulden en de import bedraagt meer dan 2 miljard gulden.

Ook op het terrein van de film- en auteursrechten is het financiële verkeer omvangrijk. Zo wordt voor ruim 1,6 miljard gulden aan film- en auteursrechten aan het buitenland betaald. Daartegenover ontvangt Nederland voor een bedrag van ruim 1.3 miljard gulden aan film- en auteursrechten.

De lopende rekening van de betalingsbalans met het buitenland vertoont wat betreft de auteursrechtelijk relevante goederen een positief saldo van 583 miljoen gulden. Met de export en import zijn grote bedragen gemoeid: rondom de 5,5 miljard gulden.

Het onderzoek naar de economische betekenis van het auteursrecht wordt ook in een aantal andere landen geregeld uitgevoerd. Dat maakt het mogelijk de Ne-

derlandse uitkomsten te vergelijken met studies uit een aantal andere landen. Uit een vergelijking met recente metingen in de Verenigde Staten en Finland kan met enige voorzichtigheid worden geconcludeerd dat de Nederlandse sector auteursrecht zeker niet achterblijft in economische betekenis vergeleken met de situatie in die landen en misschien zelfs groter is.

2 Het economisch belang van het auteursrecht

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op een aantal aspecten van ons onderzoek naar de economische betekenis van het auteursrecht. Eerst gaan we kort in op de juridische aspecten van het auteursrecht. Op grond van de Auteurswet van 1912 heeft de maker van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst het uitsluitende recht om te beslissen of hij zijn werk wil (laten) openbaar maken en of hij zijn werk wil (laten) verveelvoudigen, en zo ja, onder welke voorwaarden.

Deze rechten worden vaak aangeduid als de exploitatierechten. Hierdoor is de maker - onder andere - in staat om economische baat te trekken uit zijn werk. Daarnaast heeft de maker een persoonlijkheidsrecht. Het belangrijkste onderdeel hiervan is dat de maker het recht heeft zich te verzetten tegen wijziging en aantasting van het werk. Ook onderdeel hiervan is het recht op naamsvermelding. De exploitatierechten vormen in economisch opzicht het belangrijkste aspect.

Op grond van de Wet op de naburige rechten, die op 1 juli 1993 in Nederland in werking trad, hebben uitvoerende kunstenaars, fonogrammenproducenten en omroepen tevens rechten op hun prestaties, welke rechten in grote mate verwant zijn aan het auteursrecht.

Vergelijkbaar met de bescherming die de Auteurswet 1912 geeft, bestaat de bescherming die de Wet op de naburige rechten geeft uit exploitatierechten. Daarnaast worden aan uitvoerende kunstenaars tevens persoonlijkheidsrechten toegekend. Voornoemde rechten zijn exclusief zodat de rechthebbende als enige het recht heeft om bepaalde handelingen toe te staan of te verbieden.

Auteursrechtelijke wetgeving is een noodzakelijke factor en een belangrijke stimulator voor de voortbrenging en de verspreiding van beschermde werken. Ook

bevordert het auteursrecht de uitstralingseffecten die beschermde werken bijvoorbeeld hebben op mode, reclame en wetenschap; kort gezegd het intellectuele en culturele klimaat. De economische betekenis van deze effecten kan zeer groot zijn, maar is moeilijk meetbaar. Dit laatste geldt in mindere mate voor de doorwerking van het auteursrecht op productie en werkgelegenheid van de bedrijfsklasse auteursrecht. De wijze waarop we het economisch belang van het auteursrecht - de naburige rechten daaronder steeds begrepen - vaststellen, staat centraal in de volgende paragraaf.

2.2 Het economisch belang van het auteursrecht

In deze studie trachten wij de economische betekenis van de bedrijfsklasse auteursrecht vast te stellen. De methodologie die we daarbij hanteren is grotendeels gelijk aan de studies die eerder in deze reeks verschenen (SEO, 1986, 1989, 1993, 1997). In Hoofdstuk 3 van deze rapportage zullen we de economische betekenis van de sector auteursrechten afmeten aan de toegevoegde waarde en het aandeel van de toegevoegde waarde in het Bruto Binnenlands Product (BBP). Daarmee wordt het mogelijk om de economische betekenis van auteursrecht af te zetten tegen die van andere sectoren binnen de Nederlandse economie.

Daarnaast drukken we de economische betekenis van het auteursrecht uit in termen van de werkgelegenheid die ermee gemoeid is. Dan gaat het om het aantal werkzame personen en het aantal arbeidsjaren in de verschillende onderdelen van de bedrijfsklasse auteursrecht.

Het belangrijkste doel van deze studie is het vaststellen van de *totale* economische betekenis van het auteursrecht. Die sector bestaat op zich zelf uit een aantal deelsectoren en van elk van die deelsectoren bepalen we de economische betekenis. Vanwege de soms beperkte beschikbaarheid van gegevens van deelsectoren, kunnen we in voorkomende gevallen met een schatting op het niveau van een deelsector wat te hoog of te laag zitten. Het idee is echter dat deze (kleine)

plussen en minnen elkaar opheffen als het gaat om de totale economische betekenis van de sector.

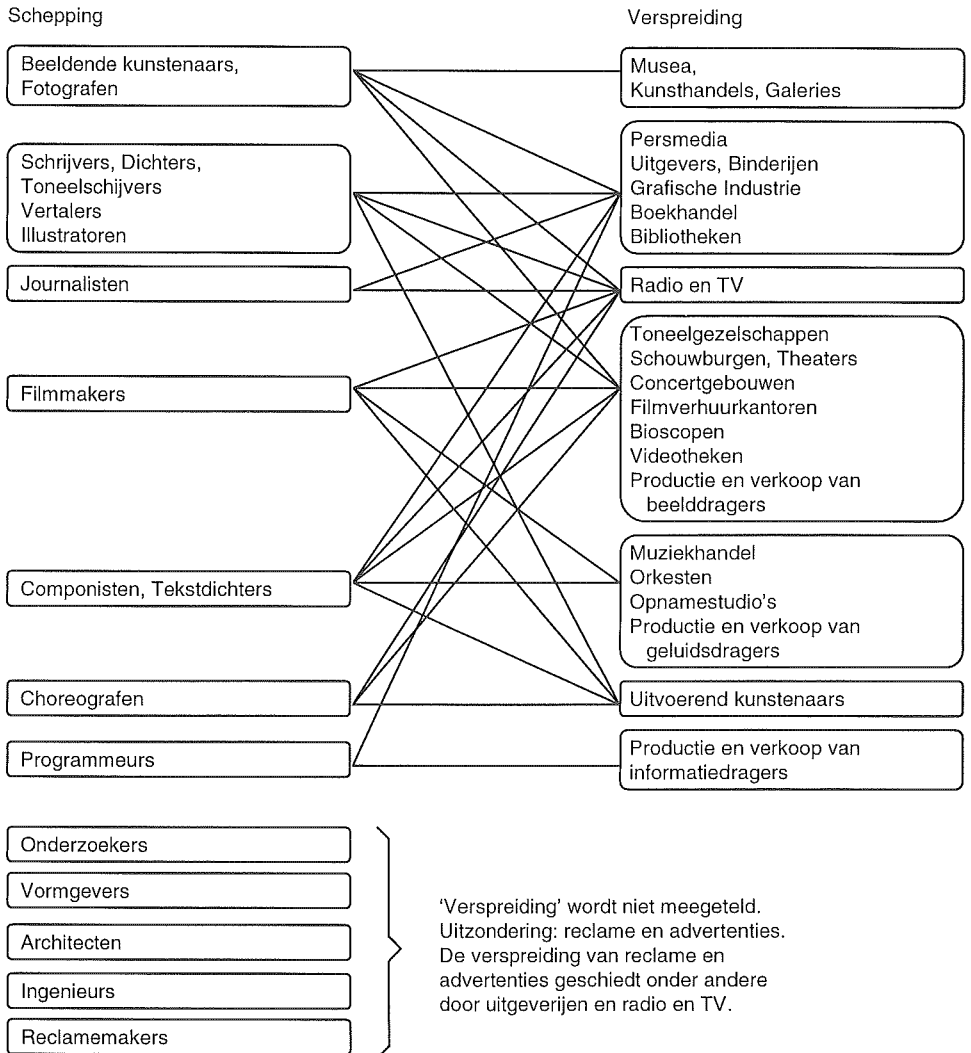
Verder is in de huidige studie net als in de vorige apart aandacht besteed aan de betekenis van de multimedia/internetsector en het internet in het totale belang van het auteursrecht voor de Nederlandse economie. De snelle ontwikkelingen in deze sector maken een aparte beschouwing meer dan ooit noodzakelijk.

2.3 Afbakening van de bedrijfsklasse auteursrecht

Net als in de voorgaande studies wordt de economische betekenis van het auteursrecht vastgesteld door de omvang te meten van de activiteiten die met het auteursrecht (en zijn uitoefening) verband houden. We onderscheiden directe en indirecte activiteiten. Bij de directe activiteiten die met het auteursrecht verband houden gaat het over de activiteiten van een maker van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst. Daarnaast zijn er indirecte activiteiten te onderscheiden. Indirecte activiteiten zijn activiteiten die het openbaar maken en/of veeelvoudigen van het werk van de maker tot doel hebben. In dit verband wordt ook wel gesproken over respectievelijk de schepping en verspreiding van werken waar auteursrecht op rust.

Activiteiten van musici moeten in dit verband worden gerekend tot de verspreiding van auteursrechtelijk beschermde werken. De componist van het stuk dat ten gehore wordt gebracht is de schepper of maker van het werk. Het is ook goed mogelijk dat de verspreiding werken van verschillende soorten makers betreft. Dat geldt bijvoorbeeld voor een uitgever die zowel een krant als cd's uitgeeft. In Figuur 2/1 geven we een aantal relaties weer die tussen schepping en verspreiding mogelijk zijn. We realiseren ons echter dat deze figuur niet alle mogelijke relaties tussen schepping en verspreiding weergeeft.

Figuur 2/1 Schematische voorstelling van relaties tussen schepping en verspreiding

Voor de bepaling van de economische betekenis van het auteursrecht worden zowel de scheppende als de verspreidende activiteiten in beschouwing genomen. Daarentegen tellen we de activiteiten van toeleveranciers niet mee. Zo

wordt het uitgeven, drukken en binden wel meegeteld, maar de papierfabricage niet.

We tellen in deze studie, net als in de vorige trouwens, de verspreidende activiteiten mee voor zover ze uitsluitend of hoofdzakelijk tot doel hebben om de schepping van de maker te verspreiden. De verspreidende activiteiten bij de industriële vormgeving en architectuur worden bijvoorbeeld niet meegeteld om te voorkomen dat de gehele industriële productie en woningbouw zou moeten worden meegeteld. Als het gaat om de verspreiding van reclame-uitgaven volgen we de lijn van het vorige onderzoek. De advertentie-opbrengsten van kranten en dergelijke en reclame-drukwerk worden meegenomen. Overigens zou, als de verspreiding van reclame-uitingen buiten beschouwing zou blijven, de commerciële televisie - die drijft op reclamegelden - ook niet meegenomen kunnen worden. In Tabel 2/1 is weergegeven welke activiteiten zijn meegenomen.

We beperken ons tot activiteiten in Nederland over het jaar 1998. Dat het slechts gaat om de activiteiten in Nederland houdt in dat bij de makers alleen de toegevoegde waarde van Nederlandse ingezetenen wordt meegeteld. Rechten die Nederlandse uitgevers of platenproducenten betalen aan in het buitenland gevestigde makers tellen niet mee, rechten van Nederlanders uit buitenlandse exploitatie van hun werk wel. Bij de verspreiding wordt ook de toegevoegde waarde meegeteld van het werk van buitenlandse makers en ook van werk in het publieke domein, namelijk werk van makers die langer dan 70 jaar geleden overleden zijn. Deze activiteiten behoren uiteraard tot de bedrijfsklasse auteursrecht, ook omdat de naburige rechten in het geding kunnen zijn. In Figuur 2/2 is weergegeven welke activiteiten uiteindelijk wel en welke niet worden meegenomen bij de bepaling van de toegevoegde waarde van de bedrijfsklasse auteursrecht.

Tabel 2/1 Met het auteursrecht verbonden economische activiteiten van personen en organisaties

1. PERS EN LITERATUUR

Zelfstandige auteurs, pers- en nieuwsbureaus, uitgeverijen, drukkerijen, detailhandel in boeken, tijdschriften en kranten, groothandel in boeken, tijdschriften en ander drukwerk, detailhandel in bladmuziek, openbare en wetenschappelijke en speciale bibliotheken.

2. FOTOGRAFIE

3. BEELDENDE KUNST

Beeldend kunstenaars, musea voor beeldende kunst, galleries, kunstadvies en kunstuitleen.

4. MUZIEK EN THEATER

Componisten en tekstdichters, uitvoerenden (muziek en theater), schouwburgen, theaters en concertzalen, opnamestudio's, producenten van geluidsdragers, detailhandel in geluidsdragers, groothandel in geluidsdragers en verhuur van geluidsdragers.

5. FILM EN VIDEO

Filmmakers, filmproducenten, producenten van opdrachtfilms, producenten van commercials, bioscopen en theaters, filmverhuurkantoren, producenten van beeldrasters, detailhandel in beeldrasters, groothandel in beeldrasters en videotheken.

6. OMROEP

A-zendgemachtigden, andere zendgemachtigden, NOS, regionale omroepen, lokale omroepen, commerciële omroepen, NOB, andere facilitaire bedrijven, televisiemakers, televisieproducenten, kabelexploitanten en kabelkrant.

7. SOFTWARE

8. MULTIMEDIA / INTERNET

Internet en 'home-entertainment' software.

9. ONDERZOEK

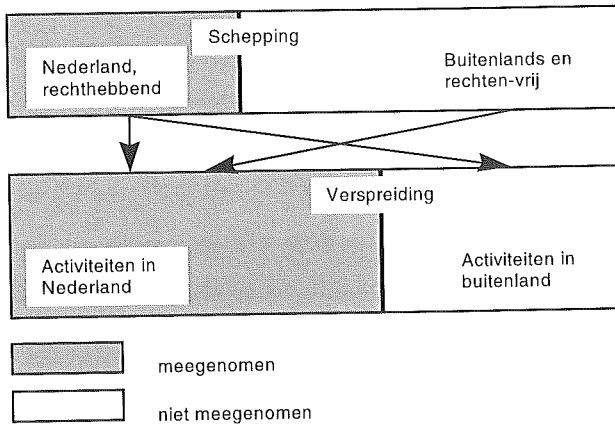
Universiteiten en researchinstellingen.

10. ONTWERP

Vormgevers, architectenbureaus, ingenieursbureaus en reclamebureaus.

11. BRANCHE-ORGANISATIES

Figuur 2/2 Activiteiten met betrekking tot schepping en verspreiding van het auteursrecht

2.4 Meting van de economische betekenis

De economische betekenis van een sector wordt in de eerste plaats afgemeten aan de toegevoegde waarde. Voor de toegevoegde waarde geldt dat het optellen daarvan over de verschillende onderdelen van de bedrijfsklasse auteursrecht niet leidt tot dubbeltellingen. Dat gevaar bestaat wel als zou worden uitgegaan van de omzet. Bij het gebruik van de toegevoegde waarde als maatstaf wordt de activiteit alleen meegenomen bij de initiator en niet bij de sector die de activiteit gebruikt in zijn productieproces.

We definiëren de toegevoegde waarde als de productiewaarde minus de waarde van het verbruik in het productieproces. Wat over blijft is de bruto toegevoegde waarde, dat wil zeggen inclusief afschrijvingen. De bruto toegevoegde waarde kan overigens ook bepaald worden door de verschillende componenten van de toegevoegde waarde - personeelskosten (bestaande uit loon, salarissen en sociale lasten) en bedrijfsresultaat (inclusief afschrijvingen) - bij elkaar op te tellen.

Als de afschrijvingen van de bruto toegevoegde waarde zouden worden afgetrokken resulteert de netto toegevoegde waarde. Deze netto toegevoegde waarde geeft een zuiverder beeld. Goederen waarop afgeschreven wordt zijn ingekocht van andere bedrijfstakken en zouden dus ook als 'verbruik' moeten worden gezien. Toch werken we in dit onderzoek met de bruto toegevoegde waarde van de bedrijfsklasse auteursrecht. De reden is dat het gebruikelijk is het belang van een bepaalde sector af te meten aan het Bruto Binnenlands Product en niet aan het Netto Binnenlands Product. Het is daarom niet logisch om de omvang van de bedrijfsklasse auteursrecht, die men wil relateren aan het Bruto Binnenlands Product, uit te drukken in termen van netto toegevoegde waarde.

De toegevoegde waarde kan overigens zowel tegen marktprijzen als tegen factorkosten berekend worden. Bij de toegevoegde waarde tegen marktprijzen gaat men uit van de productiewaarde inclusief het saldo van indirecte belastingen (exclusief BTW) en prijsverlagende subsidies; bij de toegevoegde waarde tegen factorkosten wordt uitgegaan van de productiewaarde exclusief het saldo van indirecte belastingen (exclusief BTW) en prijsverlagende subsidies.

We gaan uit van de (bruto) toegevoegde waarde tegen factorkosten; uit CBS-gegevens is het saldo van indirecte belastingen en prijsverlagende subsidies wel af te leiden, maar in andere door ons gebruikte bronnen wordt dit saldo niet vermeld. Dit maakt het noodzakelijk om uit te gaan van de waardering tegen factorkosten.

2.5 Bronnen en meetmethodes

De 'bedrijfsklasse auteursrecht' als zodanig bestaat niet. De activiteiten vinden plaats in verscheidene sectoren van de economie. Vaak zijn die activiteiten niet afzonderlijk terug te vinden in de officiële CBS-statistieken. In dat geval maken we gebruik van andere bronnen, zoals door branche verzamelde marktgegevens. Doordat auteursrechtelijke activiteiten verspreid voorkomen, krijgt het onder-

zoek hier het karakter van 'speurwerk'. Van belang hierbij is dat wordt voorkomen dat activiteiten dubbel worden meegeteld. Het overgrote deel van de omvang van de economische betekenis is gebaseerd op solide gegevens, meestal van het CBS.

Soms is van een deelsector uit de bedrijfsklasse auteursrecht direct beschikbaar welke toegevoegde waarde of werkgelegenheid daarmee is gemoeid. Maar soms ook is er van een deelsector maar weinig bekend. Dan moet worden gewerkt met schattingen. In de tekst is steeds aangegeven waar er met schattingen is gewerkt en ook waarop die schattingen gebaseerd zijn. Daardoor ontstaat er een transparant geheel.

Het is niet altijd rechtstreeks mogelijk om gegevens uit het peiljaar 1998 in dit onderzoek te vergelijken met de gegevens in het vorige onderzoek over 1994. Over sommige onderwerpen is meer informatie beschikbaar dan in het vorige onderzoek. Over andere onderwerpen daarentegen hebben we om moeten zien naar andere bronnen of nieuwe ramingsmethoden. Ook de beschikbaarheid van CBS gegevens – zeker niet de enige, maar wel een dominante bron van informatie – verandert in de loop van de jaren. Vertraging in de publicatie van gegevens en het samenvoegen van gegevens van deelsectoren tot een geaggregeerd cijfer waar vroeger aparte gegevens per deelsector gepubliceerd werden, zijn problemen waarmee we in deze publicatie mee werden geconfronteerd. Dit staat los van de ruimhartige medewerking en hulp die we van individuele medewerkers van het CBS bij het maken van deze studie hebben gekregen en waarvoor we hen bijzonder dankbaar zijn.

Door vertragingen in de publicatie van de gegevens door het CBS en andere instellingen zijn medio 2000 niet altijd cijfers beschikbaar voor het peiljaar 1998. In die gevallen gebruiken we de informatie voor het laatste jaar dat gegevens beschikbaar zijn. Dat kan 1997, 1996 of 1995 zijn. Om deze cijfers vergelijkbaar te maken met de cijfers voor 1998 worden ze in Hoofdstuk 3 opgehoogd met de gemiddelde jaarlijkse groeivoet van respectievelijk de toegevoegde waarde of de

looninkomens in de Nederlandse economie. Tussen 1995 en 1998 groeide de toegevoegde waarde in Nederland gemiddeld met 4,5% per jaar. De looninkomens groeiden in dezelfde periode met 3% per jaar (CBS, Nationale Rekeningen 1998). In de tekst wordt steeds aangegeven wanneer we deze procedure toepassen. In Hoofdstuk 4 passen we een vergelijkbare procedure toe voor de werkgelegenheids groei. Deze bedroeg in de afgelopen periode gemiddeld 2,5% per jaar (CBS, STATLINE).

3 Toegevoegde waarde van het auteursrecht

In dit hoofdstuk wordt de toegevoegde waarde van het auteursrecht behandeld. Elf sectoren zullen worden geanalyseerd. Telkens komen eerst de scheppende activiteiten aan bod en daarna de verspreidende. De tekst geeft een verantwoording van de gebruikte bronnen en methoden. Een tabel aan het einde van iedere paragraaf geeft een overzicht van de sector. Het hoofdstuk sluit af met een bespreking van de uitkomsten en een vergelijking van de resultaten over 1998 met die van de eerdere onderzoeken.

3.1 Pers en literatuur

Nederlandse uitgeverijen en drukkerijen met 50 of meer werknemers betaalden in 1995 aan in Nederland wonende **zelfstandige auteurs**⁴ en hun nabestaanden 341 miljoen gulden⁵ honoraria en auteursrechten (CBS, 1998-b). Over de honoraria die auteurs ontvingen van bedrijven met minder dan 50 werknemers geeft het CBS geen cijfers. We ramen deze honoraria op 174 miljoen gulden, op grond van het aandeel van honoraria in de industriële inkopen bij bedrijven met 50 of meer werknemers. In totaal ontvingen auteurs dan 515 miljoen gulden aan honoraria. Hoeveel deze auteurs uit andere bronnen ontvangen is niet bekend. Het onderzoek voor het peiljaar 1994 ging uit van de schatting voor het jaar 1989 en de sindsdien opgetreden groei van de honoraria en kwam uit op 40 miljoen gulden. Opgehoogd met een gemiddelde looninkomensgroei van 3% per jaar komen we voor 1995 op iets meer dan 41 miljoen gulden voor de inkomens uit andere bronnen. In totaal ontvingen de auteurs dus 557 miljoen gulden aan inkomsten in 1995. We veronderstellen dat hiervan 85% toegevoegde waarde is, of wel

⁴ Zie Paragraaf 4.1 voor de definitie.

⁵ Dit bedrag is door uitgeverijen uitbetaald aan meestal zelfstandige auteurs, niet in dienst bij uitgeverijen. Dus ook freelance journalisten vallen hieronder.

473 miljoen gulden. Dit komt bij een gemiddelde groei van de toegevoegde waarde van 4,5% per jaar op 540 miljoen gulden in 1998.

Uit het jaarverslag van het Algemeen Nederlands Persbureau (ANP) en correspondentie met de Geassocieerde Pers Diensten (GPD), blijkt dat de personeelskosten in 1998 34,8 miljoen gulden bedragen en het bruto bedrijfsresultaat 2,4 miljoen. De toegevoegde waarde van landelijke **pers- en nieuwsbureaus** komt daarmee op iets meer dan 37 miljoen gulden.⁶

De gegevens over de toegevoegde waarde van uitgeverijen en drukkerijen zijn afkomstig van het CBS (CBS, 1998-d). Voor de uitgeverijen en drukkerijen die van belang zijn voor de verspreiding van auteursrechtelijk werk (waaronder bladmuziek door de muziekuitgeverijen), kan de toegevoegde waarde voor 1998 op 10.922 miljoen gulden worden gesteld, 5.677 miljoen gulden voor **uitgeverijen** en 5.245 miljoen gulden voor **drukkerijen**.

In 1998 bestaat 16,7% van de omzet in de **detailhandel in boeken, tijdschriften en kranten** uit toegevoegde waarde (personeelslasten en het bedrijfsresultaat vóór afschrijvingen). Dit is ruim 517 miljoen gulden (CBS, 2000-d).

Voor de **groothandel in boeken, tijdschriften en ander drukwerk** kunnen we gebruik maken van de statistieken van het CBS (CBS, 2000-c). Daaruit blijkt dat de groothandel in papierwaren en drukwerk in 1998 een netto omzet had van 6.800 miljoen gulden. De toegevoegde waarde berekenen we door uit te gaan van het aandeel van de personeelslasten (gemiddeld 10,1%) en het bedrijfsresultaat voor afschrijvingen (gemiddeld 5,1%) in de netto omzet. Hiermee komt de toegevoegde waarde voor de groothandel in papierwaren en drukwerk op 1.034 miljoen gulden. In 1997 was het aandeel van de groothandel in boeken, tijdschriften en andere drukwerk bijna 39%. Als we hetzelfde percentage voor 1998 hante-

⁶ Hiervan bestaat ruim 8,5 miljoen gulden uit subsidies van het Fonds voor de Letteren aan individuele auteurs (Fonds voor de Letteren, 1999).

ren, komt de toegevoegde waarde van de groothandel in boeken, tijdschriften en ander drukwerk op 401 miljoen gulden.

De omzet van de **detailhandel in bladmuziek** wordt geraamd op 70 miljoen gulden in 1998 ervan uitgaande dat de omzet in de muziekdetailhandel voor 1998 op ongeveer hetzelfde niveau als in 1997 wordt geraamd (EIM, 1999-a).⁷ Uitgaande van hetzelfde percentage aan toegevoegde waarde als in het vorige onderzoek, namelijk 19%, komen we op iets meer dan 13 miljoen gulden.

De totale handel in boeken, tijdschriften, kranten en bladmuziek genereert daarmee een toegevoegde waarde van 931 miljoen gulden in 1998.

Het CBS publiceert onregelmatig gegevens over bibliotheken. De laatste publicatie over de openbare bibliotheken had betrekking op 1995 en die voor de wetenschappelijke en speciale bibliotheken op 1997 (CBS, 1996-e, CBS, 1999-m). Uit de publicatie over **openbare bibliotheken** blijkt dat in 1995 de personeelslasten 391 miljoen gulden bedroegen. Het bedrijfsresultaat was in 1995 iets meer dan 6 miljoen gulden. De totale post aankoop, bewerking en afschrijving bedroeg 130 miljoen gulden: we nemen aan, net als in de vorige publicatie, dat 50 miljoen gulden hiervan uit afschrijvingen bestaat. De aparte post afschrijving op gebouwen van 21,9 miljoen gulden is hieronder nog niet begrepen. De ontvangen rente minus de betaalde rente gaf een negatief saldo van 22 miljoen gulden. Dit geeft een totaal van 447 miljoen gulden aan toegevoegde waarde voor de openbare bibliotheken in 1995. Bij de gemiddelde jaarlijkse groei van 4.5% komen we in 1998 op een toegevoegde waarde van 511 miljoen gulden in 1998 (CBS, 1996-e).

Voor de **wetenschappelijke en speciale bibliotheken** is de omvang van de personeelskosten niet door het CBS becijferd. Wel is bekend dat de werkgelegenheid in 1997 bij wetenschappelijke en speciale bibliotheken 4.747 arbeidsjaren was (CBS, 1999-m). We nemen aan dat de toegevoegde waarde per arbeidsjaar (ex-

⁷ Deze schatting wordt door de heer P.A. van Zuijlen, voorzitter van de Vereniging van Muziekhandelaren en Uitgevers in Nederland (VMN), bevestigd.

clusief vrijwilligers) in wetenschappelijke en speciale bibliotheken gelijk is aan die in openbare bibliotheken in 1997, namelijk f75.754 per persoon. De toegevoegde waarde van wetenschappelijke en speciale bibliotheken komt dan op 360 miljoen gulden. Bij een gemiddelde jaarlijkse groei van de toegevoegde waarde van 4.5% per jaar komt dan de toegevoegde waarde van wetenschappelijke en speciale bibliotheken op 376 miljoen gulden in 1998.

Alle bibliotheken samen genereren derhalve een toegevoegde waarde van 886 miljoen gulden in 1998.

Toegevoegde waarde van de sector 'Pers en literatuur' (in miljoenen guldens).

	toegevoegde waarde
zelfstandige auteurs	540
pers- en nieuwsbureaus	37
uitgeverijen	5.677
drukkerijen	5.245
detailhandel in boeken, tijdschriften en kranten	517
groothandel in boeken, tijdschriften en ander drukwerk	401
detailhandel in bladmuziek	13
openbare bibliotheken	511
wetenschappelijke en speciale bibliotheken	376
totaal	13.317

3.2 Fotografie

De meest recente gegevens zijn afkomstig van een door de SEO uitgevoerd onderzoek naar de sociaal-economische positie van **fotografen** in opdracht van de Federatie van Kunstenaarsverenigingen (SEO, 1996). De toegevoegde waarde van de *gemiddelde* fotograaf - de inkomsten kunnen per fotograaf sterk verschillen - kan als volgt worden berekend. De inkomsten uit omzet (exclusief lesgeven, subsidies/stipendia* en werk voor commissies en advisering) bedragen in 1994

* Deze subsidies gaan hoofdzakelijk naar kunstfotografen. Hen tellen we mee bij beeldend kunstenaars, de subsidie dus ook.

gemiddeld f67.690. De gemiddelde beroepskosten (aanschaf materiaal, bureaukosten e.d.) zijn f39.863. Het verschil, f27.827, aangevuld met een bedrag voor de afschrijvingen (f3.583 gemiddeld) levert dan een bedrag van f31.410 aan toegevoegde waarde per fotograaf op. Bij een gemiddelde groei van de toegevoegde waarde met 4,5% per jaar is de toegevoegde waarde in 1998 per fotograaf f37.457. Het aantal fotografen, uitgezonderd kunstfotografen en persfotografen, is 4.521 (zie Paragraaf 4.2). De toegevoegde waarde van fotografen in 1998 komt hiermee op 169 miljoen gulden.

Toegevoegde waarde van de sector 'Fotografie' (in miljoenen guldens).

	toegevoegde waarde
fotografen	169
totaal	169

3.3 Beeldende kunst

De financiële positie van **beeldend kunstenaars** is recent onderwerp geweest van een studie die door SEO is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (SEO, 2000). Opdrachten, verkoop uit vrij werk en inkomsten uit verhuur, uitleen of gebruiksrecht leverden in 1998 een totale omzet op van 232 miljoen gulden. Hiervan moeten de gemaakte beroepskosten worden afgetrokken. Deze bedroegen in 1998 in totaal, 199 miljoen gulden. Dit levert een verschil van 33 miljoen. Van overheidswege wordt een bedrag van bijna 43 miljoen gulden aan subsidies aan beeldend kunstenaars verstrekt.⁹ Tellen we dit - in navolging van de eerdere auteursrechtonderzoeken -

⁹ Het genoemde onderzoek (SEO, 2000) heeft alleen betrekking op de beeldend kunstenaars die een beroep hebben gedaan op de rijksregelingen voor beeldend kunstenaars. Zij die dat niet hebben gedaan, zijn niet onderzocht en hebben ook geen subsidie ontvangen. Vinken (1995) verwacht dat de inkomens van deze kunstenaars lager zijn dan die van de kunstenaars die een beroep op een rijksregeling hebben gedaan. Hij geeft echter niet aan hoeveel lager. We nemen derhalve aan dat hun resultaat overeenkomt met de onderzochte groep en stellen het in navolging van het vorig onderzoek op nul.

erbij, dan bedraagt de toegevoegde waarde van de beeldend kunstenaars 76 miljoen gulden.

Bij musea gaat het alleen om **musea voor beeldende kunst**. Uit cijfers van het CBS blijkt dat in 1997 de personeelskosten ruim 69 miljoen gulden bedroegen. Dit bedrag is inclusief vergoedingen aan vrijwilligers en het negatieve rentesaldo van bijna 5 miljoen gulden. De totale lasten bedroegen in 1997 153 miljoen en de baten 150 miljoen gulden (CBS, 1999-h). De toegevoegde waarde van musea voor beeldende kunst komt dan op bijna 62 miljoen gulden in 1997, wat voor 1998 (bij een jaarlijkse groei van de toegevoegde waarde van gemiddeld 4,5% per jaar) geschat wordt op bijna 65 miljoen gulden.

Het CBS verzamelt cijfers over instellingen voor hedendaagse kunstbemiddeling (CBS, 1999-b). Een uitsplitsing naar verkoop, verhuur en advisering is mogelijk. In 1996 bedroegen de personeelskosten en het ondernemersinkomen van **galeries** iets meer dan 17 miljoen gulden. Dit is tevens de toegevoegde waarde van galeries. In de **kunstadvisering** bedroegen de uitgaven aan personeel en het inkomen van de ondernemer 9 miljoen gulden. Bij **kunstuitleen** bedroegen de personeelskosten bijna 12 miljoen gulden en was het ondernemersinkomen gemiddeld 0. De toegevoegde waarde van kunstuitleen is derhalve 12 miljoen gulden. De gezamenlijke toegevoegde waarde van deze drie vormen van hedendaagse kunstbemiddeling is bijna 38 miljoen gulden in 1996. Voor het schatten van de toegevoegde waarde van 1998 gebruiken we het groeipercentage van 4,5% per jaar. Hiermee komt de toegevoegde waarde van galeries op 19 miljoen, kunstadvisering op 10 miljoen en kunstuitleen op 13 miljoen gulden. De toegevoegde waarde van deze drie vormen van hedendaagse kunstbemiddeling is samen 42 miljoen gulden.

Toegevoegde waarde van de sector 'Beeldende kunst' (in miljoenen gulden).

	toegevoegde waarde
beeldend kunstenaars	76
musea voor beeldende kunst	65
galeries	19
kunstadvis	10
kunstuitleen	13
totaal	183

3.4 Muziek en theater

De vereniging Buma verleent namens haar deelnemers tegen betaling toestemming voor het in het openbaar ten gehore brengen van muziek. Tevens zorgt ze voor verdeling van de geïncasseerde gelden. De stichting Stemra doet hetzelfde voor het verveelvoudigen van muziek op beeld- of geluidsdragers. De deelnemers van Buma/ Stemra zijn **muziekuitgevers, componisten en tekstdichters**. In 1998 ontvingen Nederlandse deelnemers van Buma 71 miljoen en van Stemra 107 miljoen gulden (Buma/Stemra, 1999). Daarnaast ontvingen componisten 3,2 miljoen gulden subsidie van het Fonds voor Scheppende Toonkunsten en uit andere bronnen (Jaarverslag Fonds voor de Scheppende Toonkunst 1998). Gemiddeld ontvingen componisten in 1994 f 5.100 (Bureau Driessen, 1996) voor compositorische nevenactiviteiten. Bij een gemiddelde stijging van het jaarloon met 3% per jaar wordt dit in 1998 f 5.740. We veronderstellen dat dit geldt voor alle 8.509 componisten en tekstdichters die een uitkering van Buma/Stemra hebben ontvangen. Dit levert een toegevoegde waarde uit compositorische nevenactiviteiten van 49 miljoen gulden op. In totaal bedraagt in 1998 de toegevoegde waarde van muziekuitgevers, componisten en tekstdichters 230 miljoen gulden.

Een groot deel van de inkomsten in de sector van de podiumkunsten vloeit voort uit subsidies. Het CBS verzamelt sinds 1993 alleen nog maar gegevens over rijks-

gesubsidieerde gezelschappen. In 1997 ontvingen deze zogenaamde OCenW-gezelschappen 326 miljoen gulden subsidie. (CBS, 1999-j). Daarnaast leverden voorstellingen 85 miljoen gulden aan inkomsten op en hadden deze gezelschappen overige inkomsten van 27 miljoen gulden (CBS, 1999-j). De omvang van subsidies aan de overige, niet structureel door het rijk gesubsidieerde gezelschappen is voor 1997 niet bekend. Wel is bekend dat deze gezelschappen in 1992 nog 53 miljoen gulden subsidie ontvingen, terwijl hun totale inkomsten uitkwamen op 142 miljoen gulden (CBS, 1995-b). De inkomsten van de OCenW-gezelschappen zijn tussen 1992 en 1997 van 347 miljoen naar 438 miljoen gulden gestegen, een groei van 26% (CBS, 1999-j). We nemen aan dat de inkomsten van de overige gezelschappen in de periode 1992-1997 niet anders zijn verlopen dan die van OCenW-gezelschappen en eveneens met 26% zijn gestegen naar 179 miljoen. In totaal komen we dan voor de OCenW- en andere gezelschappen op 617 miljoen gulden aan inkomsten. Het exploitatie-overschot van de OCenW-gezelschappen bedroeg 2 miljoen gulden in 1997. We veronderstellen dat voor de overige gezelschappen de uitgaven gelijk zijn aan hun inkomsten en stellen hun winst op nul. Rekening houdend met het exploitatieoverschot kunnen we berekenen dat de totale uitgaven 615 miljoen bedragen (617 mln. min 2 mln.).

De personeelskosten van deze gezelschappen kwamen in 1992 nog uit op 67% van de totale uitgaven. Door een gewijzigde samenstelling van de post personele uitgaven - de personele uitgaven in de recente CBS publicatie (CBS, 1999-j) hebben alleen nog betrekking op het vaste personeel - ligt dit percentage in 1996 aanzienlijk lager, namelijk op 52%. We gaan echter uit van het percentage van 67% omdat dit betrekking heeft op vast én overig personeel. We veronderstellen dat dit percentage van 67% ook voor de overige gezelschappen geldt wat het aandeel van de personeelskosten in de post uitgaven betreft. De totale toegevoegde waarde van professionele uitvoerders van podiumkunsten in 1997 bestaat uit 412 miljoen personeelskosten (dit is 67% van 615 miljoen totale uitgaven). Tellen we het exploitatie-overschot bij de OCenW-gezelschappen op bij de personeelskosten dan wordt de toegevoegde waarde totaal 414 miljoen gulden.

Uitgaande van een jaarlijkse groei van de toegevoegde waarde met 4,5% is dit 433 miljoen gulden in 1998.

De toegevoegde waarde van componisten, tekstdichters en uitvoerenden samen bedraagt 663 miljoen gulden.

De toegevoegde waarde van **schouwburgen, theaters en concertgebouwen** kunnen we voor het najaar 1997 bepalen aan de hand van de CBS publicatie Podiumkunsten 1997/98. We veronderstellen dat het najaar van 1998 niet veel anders is verlopen dan het najaar van 1997. Het bezoekersaantal van professionele podiumkunsten uitgevoerd in 'specifieke theaters'¹⁰ was 9.705.000. We ramen de opbrengst op f32 per bezoek op basis van de totale inkomsten (85 miljoen gulden) uit de voorstellingen van en het aantal bezoeken aan de rijksge subsidieerde gezelschappen (bijna 2,7 miljoen). De omzet wordt zodoende op 306 miljoen gulden geschat in 1998. Daarnaast ontvingen schouwburgen, theaters en concertgebouwen naar schatting¹¹ 300 miljoen gulden subsidie. De totale inkomsten komen dan uit op 606 miljoen gulden. In de regio Amsterdam is volgens een onderzoek van KPMG (1996) de winst bij Amsterdamse podia gemiddeld genomen nul. Het aandeel van de personeelskosten in de totale kosten is daar 42%. De toegevoegde waarde van Amsterdamse podia is dan gelijk aan de personeelskosten. Houden we de Amsterdamse gegevens aan voor heel Nederland en voor 1998, dan bedraagt de toegevoegde waarde van schouwburgen, theaters en concertgebouwen 255 miljoen gulden.

Wegens het ontbreken van recente gegevens over opnamestudio's wordt gebruik gemaakt van cijfers uit het vorige onderzoek. De omzet van opnamestudio's was in 1996 11 miljoen gulden (TNO, 1997). De toegevoegde waarde schatten we op 50% van de omzet, ofwel 6 miljoen gulden. De inkomsten van producers, die

¹⁰ Dit is een benaming gebruikt door het CBS en is gedefinieerd als een accommodatie waarvan de bestemming vrijwel uitsluitend te maken heeft met podiumkunstactiviteiten: theater, schouwburg, concertgebouw e.d.

¹¹ Deze schatting is afkomstig van de heer Knopper, directeur van de Vereniging van Schouwburg- en Concertzaaldirecties.

veelal rechtstreeks door de platenmaatschappijen worden betaald, wordt geschat op 7 miljoen gulden (TNO, 1997). We tellen hun inkomsten mee bij de studio's. De toegevoegde waarde van **opnamestudio's** komt zo op 13 miljoen gulden in 1996. Bij een gemiddelde groei van 4.5% per jaar van de toegevoegde waarde komen we op ruim 14 miljoen gulden in 1998.

De totale omzet van geluidsdragers in Nederland is tussen 1994 en 1998 met 3% gedaald van 1.143 mln in 1994 naar 1.113 mln in 1998 (NVPI, 1999). Uitgaande van de toegevoegde waarde van 558 mln in 1994 en eenzelfde daling van 3% komen we voor de **producenten van geluidsdragers** op de toegevoegde waarde van 542 miljoen gulden in 1998. Opnamestudio's en producenten van geluidsdragers genereren samen een toegevoegde waarde van 556 miljoen gulden.¹²

We nemen aan dat de **detailhandel in geluidsdragers** evenals in het vorige onderzoek een waarde toevoegt van 17,7% van de omzet (CBS, 1997-c).¹³ In 1998 bedroegen de consumptieve bestedingen aan geluidsdragers 947 miljoen gulden exclusief BTW (EIM, 1999-b). Dat betekent een toegevoegde waarde van 168 miljoen gulden.

Wat betreft de omzet van de groothandel in geluidsdragers in 1998 veronderstellen we dat deze net als de totale omzet van geluidsdragers is gedaald met 3% t.o.v. 1994 (NVPI, 1999) en dat dit percentage ook geldt voor de daling van de toegevoegde waarde. Op basis hiervan schatten we dat de toegevoegde waarde van de **groothandel in geluidsdragers** is gedaald van 94 miljoen in 1994 naar 91 miljoen in 1998.

¹² Het CBS heeft cijfers over beeld- en geluidsdragers maar deze cijfers geven voor 1994 een toegevoegde waarde van 546 miljoen gulden en voor 1998 een toegevoegde waarde van 300 miljoen gulden. Deze daling is voor het grootste deel al in 1995 opgetreden. Voor deze daling kan het CBS geen verklaring geven. Uitgaande van deze CBS cijfers komen we op een totale toegevoegde waarde van beeld- en geluidsdragers van 283 miljoen gulden, voor alleen geluidsdragers op 217 miljoen gulden. Dit komt niet overeen met de marktontwikkeling. Om deze reden is hier voor een andere rekenmethode gekozen en wordt geen gebruik gemaakt van CBS-gegevens.

¹³ Ter vergelijking: de toegevoegde waarde in de detailhandel in boeken, tijdschriften en kranten is 17,3%.

De **verhuur van geluidsdragers** en de uitlening daarvan vindt plaats via cd-verhuurwinkels en vooral via bibliotheken. De uitlening door bibliotheken is meegenomen bij 3.1, onder bibliotheken. De ontwikkeling van de cd-verhuur vertoont al geruime tijd een neergaande trend. Tussen 1994 en 1998 halveerde het aantal verhuurde cd's (opgave NVPI/Stemra). We veronderstellen dat dit ook geldt voor de toegevoegde waarde van de cd-verhuurwinkels. De toegevoegde waarde van 2 miljoen in 1994 komt dan in 1998 op een bedrag van 1 miljoen gulden voor verhuur van geluidsdragers in cd-verhuurwinkels.

De totale omzet van de handel in geluidsdragers, inclusief de verhuur van geluidsdragers, bedraagt 260 miljoen gulden.

Toegevoegde waarde van de sector 'Muziek en theater' (in miljoenen gulden).

	toegevoegde waarde
componisten, tekstdichters en uitvoerenden	663
schouwburgen, theaters en concertgebouwen	255
opnamestudio's	14
producenten van geluidsdragers	542
detailhandel in geluidsdragers	168
groothandel in geluidsdragers	91
verhuur van geluidsdragers	1
totaal	1.734

3.5 Film en video

De audiovisuele sector bestaat uit verscheidene deelmarkten, te weten speelfilms, opdrachtfilms en commercials. Hoewel de markten duidelijk van elkaar onderscheiden kunnen worden, zijn veel producenten op meerdere markten tegelijk actief. Ook televisieproducenten, die bij de sector omroep worden behandeld maar feitelijk ook tot de audiovisuele producenten behoren, begeven zich op deze markten.

We veronderstellen dat de toegevoegde waarde van **speelfilmproducenten** gelijk is aan de personeelskosten. We weten uit het vorig onderzoek dat de personeelskosten per arbeidsjaar in 1994 ruim 49 duizend gulden bedroeg. Als we uitgaan van een gemiddelde jaarlijkse groei van de personeelskosten van 3% dan zijn de personeelskosten in 1998 ruim 55.000 gulden per arbeidsjaar. Vermenigvuldigen wij dit met het aantal arbeidsjaren in 1998 (zie Paragraaf 4.5) dan is de toegevoegde waarde van filmproducenten in 1998 ruim 20 miljoen gulden.

De omzet die **producenten van opdrachtfilms** in 1995 behaalden, bedroeg 130 miljoen gulden (Biblion/MBP, 2000). Als we uitgaan van een gemiddelde groei van de omzet van 4,5% per jaar, dan bedroeg de omzet in 1998 ruim 148 miljoen gulden. **Producenten van commercials** realiseerden een omzet van ongeveer 120 miljoen gulden in 1995 (Biblion/MBP, 2000). Opnieuw gaan wij uit van een gemiddelde jaarlijkse omzet groei van 4.5%. De omzet van producenten van commercials komt hiermee in 1998 op 137 miljoen gulden.

Er is geen reden om af te wijken van de aanname uit de vorige onderzoeken dat de toegevoegde waarde 81% bedraagt van de omzet. Daarmee komt de toegevoegde waarde op 120 miljoen gulden voor opdrachtfilms en op 111 miljoen gulden voor commercials. De toegevoegde waarde van filmproducenten (exclusief radio- en televisieproducenten) samen is 251 miljoen gulden.

Bioscopen haalden een bruto recette van bijna 257 miljoen gulden, zo blijkt uit het statistisch Jaarverslag over 1998 van de Nederlandse Federatie voor de Cinematografie. Uit hetzelfde jaarverslag blijkt dat 8 miljoen gulden van deze recette behaald is door leden van de Associatie van Nederlandse filmhuizen (ANF). Aan bioscoopreclame werd 25 miljoen gulden uitgegeven (Adformatie, 1999). De toegevoegde waarde van de bioscopen en filmhuizen stellen we gelijk aan de netto recette plus reclame-inkomsten met aftrek van de kosten van de huur van films (40% van de omzet) en de materiële exploitatiekosten (geschat op 10% van de omzet). Dit brengt de toegevoegde waarde van **bioscopen en filmhuizen** op 134 miljoen gulden.

De toegevoegde waarde van **filmverhuurkantoren** bestaat hoofdzakelijk uit personeelskosten van filialen van buitenlandse filmproducenten. We schatten de toegevoegde waarde, net als in het vorige onderzoek, op 10% van de filmverhuuromzet (40% van de bruto recette), ofwel 10 miljoen gulden.

Samen hebben bioscopen, filmhuizen en filmverhuurbedrijven een toegevoegde waarde van 144 miljoen gulden.

De toegevoegde waarde van **producenten van beeldragers** berekenen we volgens dezelfde methode als we bij producenten van geluidsdragers gebruiken, namelijk uit de groei van de omzet van de videomarkt over de periode 1994 – 1998. De totale omzet van deze markt is tussen 1994 en 1998 met 25% gegroeid van 384 miljoen in 1994 (NVPI, 1995) naar 480 miljoen in 1998 (Screen Digest/IVF, 1999). Uitgaande van de toegevoegde waarde van 69 miljoen in 1994 en eenzelfde stijging van 25% komen we voor de **producenten van beeldragers** op de toegevoegde waarde van iets meer dan 86 miljoen gulden in 1998.

In 1998 kochten consumenten voor 212 miljoen gulden (exclusief btw) aan gespeelde videobanden (Screen Digest/IVF, 1999). We nemen aan dat het percentage toegevoegde waarde van de verkoop van beeldragers gelijk is aan dat van de detailhandel in geluidsdragers, namelijk 17,7%. Dit betekent een toegevoegde waarde voor de **detailhandel in beeldragers** van 38 miljoen gulden.

De **groothandel in beeldragers** behaalde in 1994 een toegevoegde waarde van ruim 17 miljoen gulden. Aannemende dat de groei van de toegevoegde waarde in de periode 1994 -1998 gelijk is aan de groei van de omzet van de videomarkt (zie hierboven producenten beeldragers), geldt dat de toegevoegde waarde met 25% is toegenomen t.o.v. 1994 en komt hiermee op ruim 21 miljoen gulden.

De totale toegevoegde waarde in de handel in beeldragers is daarmee 70 miljoen gulden.

Voor videotheken beschikken we alleen over de gegevens van de gehele sector 'verhuur van overige roerende goederen' in 1997 (CBS, 1999-d). Voor 1997 schat-

ten we het aandeel van de videotheken op basis van de verhouding van 'verhuur van overige roerende goederen' en 'videotheken' in 1994. Zo komen we op iets meer dan 57 miljoen gulden voor de personeelskosten en bijna 63 miljoen gulden voor het bedrijfsresultaat, samen 120 miljoen gulden aan toegevoegde waarde in 1997. De afschrijving op videobanden tellen we niet mee, omdat de toegevoegde waarde van banden al eerder in de bedrijfskolom hierboven is meegeteld. Uitgaande van een jaarlijkse groei van de toegevoegde waarde van 4,5% komt de toegevoegde waarde van **videotheken** daarmee op 125 miljoen gulden.

Toegevoegde waarde van de sector 'Film en video' (in miljoenen guldens).

	toegevoegde waarde
filmproducenten	20
producenten van opdrachtfilms	120
producenten van commercials	111
bioscopen en filmhuizen	134
filmverhuurkantoren	10
producenten van beelddragere	86
detailhandel in beelddragere	38
groothandel in beelddragere	21
videotheken	125
totaal	665

3.6 Omroep

De toegevoegde waarde van de zeven¹⁴ **A-zendgemachtigden** bij de publieke omroep is gelijk aan de personeelskosten en het saldo voorzieningen. De personeelskosten bedroegen in 1998 inclusief de sociale lasten 216 miljoen gulden (afzonderlijke jaarverslagen 1998 van publieke omroepen). In het vorige onderzoek is ook het saldo voorzieningen hierbij opgeteld. Het saldo voorzieningen is in 1998 40 miljoen gulden indien we aannemen dat het saldo evenals in vorig on-

¹⁴ BNN begon op 6 september 1998 met haar eerste radio- en tv-uitzendingen als omroepvereniging en is om deze reden niet opgenomen in deze rapportage.

derzoek overeenkomt met een kleine 20% van de loonkosten. In totaal is de toegevoegde waarde 256 miljoen gulden.

Buiten de acht grote zendgemachtigden zijn er nog **andere landelijke zendgemachtigden**, zoals Teleac/NOT en IKON. In 1998 hadden zij een budget van 86 miljoen gulden, zo blijkt uit het Jaarrekening van de NOS (NOS, 1999-a). We veronderstellen net als in het vorige onderzoek dat het aandeel van de toegevoegde waarde in de omzet gelijk is aan dat van de NOS, namelijk 30%. De toegevoegde waarde van de andere zendgemachtigden komt dan op 26 miljoen gulden. Uit het financieel verslag 1998 van de **Nederlandse Omroep Stichting** blijkt dat de Stichting over 1998 op basis van de oude systematiek een bruto bedrijfsresultaat boekte van 8 miljoen gulden.¹⁵ De personeelskosten bedroegen 54 miljoen gulden. De toegevoegde waarde die de NOS in 1998 in haar geheel leverde was dus 62 miljoen gulden. Dit is 30% van de omzet (206 miljoen). Uit de jaarrekening van de **Nederlandse Programma Stichting** (NPS, 1999) blijkt een negatief bruto bedrijfsresultaat van 95 duizend gulden. De personeelskosten bedroegen 18,2 miljoen gulden. De toegevoegde waarde die de NPS in 1998 leverde was dus ruim 18 miljoen gulden.

De toegevoegde waarde van de landelijke publieke omroepen, de NPS en de NOS samen is 416 miljoen gulden.

In 1998 bestonden de inkomsten van *regionale televisie* uit zo'n 70 miljoen gulden publieke inkomsten en 6 miljoen gulden netto reclame inkomsten (ROOS, 2000). De totale inkomsten van *regionale radio* bestonden in 1998 uit 85 miljoen gulden publieke inkomsten en 25 miljoen gulden netto reclame inkomsten, zo blijkt het jaarverslag over 1998 van de Stichting Regionale Omroep Overleg en Samenwerking (ROOS, 1999). Evenals in vorig onderzoek nemen we aan dat het aandeel van de personeelskosten in de totale uitgaven gelijk is aan dat van een lokale radio in een gemeente met meer dan 100.000 inwoners, namelijk circa 30%.

¹⁵ Per 1 februari 1998 wordt de verstrekking van de omroepmiddelen voor de landelijke publieke omroep door de NOS verzorgd. Voorts heeft een stelselwijziging plaatsgevonden ten aanzien van de verwerking van de fondsen in de jaarrekening. Op basis van de nieuwe systematiek is het bedrijfsresultaat 15,6 miljoen gulden

De toegevoegde waarde van **regionale zendgemachtigden** is dan 56 miljoen gulden.

Bij de publieke lokale televisie bedroeg de omzet gemiddeld f144.000 per station, blijkt uit het jaarverslag 1998 van de Organisatie van Lokale Omroepen in Nederland (OLON, 1999). De organisatie vertegenwoordigt 94% van alle lokale omroepen met een zendtijdtoewijzing. Uit het jaarverslag van de OLON over 1998 blijkt verder dat er in dat jaar 101 omroepen zijn die televisie verzorgden. De omzet van lokale televisie komt dan op 14.5 miljoen gulden. Op basis van een branche enquête uit 1994, die volgens een vertegenwoordiger van de OLON voor 1998 nog steeds actueel is, schatten we dat circa de helft van de uitgaven bestemd is voor salarissen. Dit resulteert in een toegevoegde waarde van lokale televisie van ruim 7 miljoen gulden. De 319 lokale omroepen die radio verzorgden hadden gemiddeld een omzet van f107.000 in 1998. De 100 lokale omroepen met tekst-tv hadden in dat zelfde jaar gemiddeld een omzet van f38.000. Waarmee de omzet uit radio en teletekst op een kleine 38 miljoen gulden komt. Personeelskosten waren verantwoordelijk voor 60% van de uitgaven, zo blijkt uit de eerder genoemde branche enquête. De toegevoegde waarde van lokale radio kan zo worden vastgesteld op een kleine 23 miljoen gulden. De **lokale zendgemachtigden** leverden in 1998 daarmee een toegevoegde waarde van 30 miljoen gulden.

De omzet van de **commerciële omroepen** bestaat grotendeels uit reclameinkomsten. In het peiljaar bedroegen deze voor radiozenders 300 miljoen gulden en voor televisie 1.600 miljoen gulden (BBC, 1999). We veronderstellen dat de toegevoegde waarde gelijk is aan die van de grote publieke zendgemachtigden en de NOS, namelijk 30%. De toegevoegde waarde is dan 90 miljoen gulden voor commerciële radiozenders en 480 miljoen gulden voor commerciële televisie.

Het **Nederlands Omroep Bedrijf** behaalde in 1998 met de bedrijfsvoering een netto resultaat van ruim 11 miljoen gulden. De afschrijvingen bedroegen ruim 104 miljoen gulden en de personeelskosten 206 miljoen gulden. In totaal was de toegevoegde waarde van het NOB een kleine 322 miljoen gulden. Een deel hier-

van moet worden toegeschreven aan de beheertaken van het NOB (36 miljoen), die we niet meetellen. Daarnaast is van belang dat 20% van de omzet in het buitenland werd behaald (NOB, 1999). Wanneer we met deze beide zaken rekening houden, bedraagt de toegevoegde waarde van het NOB 228 miljoen gulden.

De omzet van **andere facilitaire bedrijven** in 1998 wordt door ingewijden op ongeveer 325 miljoen gulden geschat. We hanteren hetzelfde percentage in het buitenland behaalde omzet (20%) als bij de NOB en komen dan op 260 miljoen gulden.

NOB en andere facilitaire bedrijven leveren een toegevoegde waarde van 488 miljoen gulden.

De omvang van de markt voor televisieproducties is onderzocht door Van Gerrevink (1997). Op basis van dit onderzoek gaan wij in 1998 uit van een omzet van televisieproducenten van circa 1.430 miljoen gulden. We nemen aan dat 50% hiervan toegevoegde waarde is. De toegevoegde waarde van **televisieproducenten** komt dan op 715 miljoen gulden.

Was de kabel in de jaren '80 vooral een doorgifte medium, in de jaren '90 is zij uitgegroeid tot een zelfstandig verspreidingsmedium. Uit het jaarverslag van branchevereniging van **kabelexploitanten**, de VECAI blijkt dat de omzet, die bestaat uit inkomsten uit abonnementen, in 1998 1.211 miljoen gulden bedroeg. Hiervan bestaat volgens berekeningen van de VECAI 90% uit toegevoegde waarde, ofwel 1.090 miljoen gulden (VECAI, 2000).

De **kabelkrant** is primair een lokaal medium. De commerciële kabelkrantuitgevers¹⁶, verenigd in Nederlandse Kabelkrant Pers (NKP), realiseerden in 1998 een omzet van 77 miljoen gulden, afkomstig uit reclame (Adformatie, 2000). Hiervan is naar schatting 80% toegevoegde waarde. De toegevoegde waarde van kabel-

¹⁶ Er zijn ongeveer 55 publieke kabelkranten (OLON). Deze zijn meegeteld bij de lokale omroepen. De omzet van tekst-tv is eveneens verwerkt in de cijfers van de lokale omroepen.

kranten komt daarmee op 62 miljoen gulden. In totaal levert de kabel een toegevoegde waarde van 1152 miljoen gulden.

Toegevoegde waarde van de sector 'Omroep' (in miljoenen guldens).

	toegevoegde waarde
A-zendgemachtigden	256
andere landelijke zendgemachtigden	26
Nederlandse Omroepprogramma Stichting en NPS	80
regionale omroepen	56
lokale omroepen	30
commerciële omroepen	570
Nederlands Omroep Bedrijf	228
andere facilitaire bedrijven	260
televisieproducenten	715
kabelexploitanten	1.090
kabelkrant	62
totaal	3.373

3.7 Software

Bij software tellen we alleen de in Nederland ontwikkelde software mee. Het gaat dan om de in Nederland geproduceerde *standaardsoftware*, alsmede de totale omzet van *maatwerksoftware* (inclusief industriële automatisering).

Bij het bepalen van de toegevoegde waarde van software gaan we uit van de toegevoegde waarde van 4.445 miljoen gulden en van het aantal arbeidsjaren 48.385 in 1994. Dit geeft een toegevoegde waarde van 91.867 per fulltime werknemer. Uit een recent onderzoek van onderzoeksbureau De Breed & Partners¹⁷ blijkt dat de jaarlijkse inkomen van ict'ers sinds 1997 minimaal met 10% en voorheen met 6% stijgt. Zo schatten we de toegevoegde waarde per fulltime werknemer op 124.899 gulden in 1998. Dit betekent dat 62.317 arbeidsjaren (zie Para-

¹⁷ Dit rapport wordt geciteerd in *De Telegraaf* van 7 juli 2000. Meer informatie is te vinden op de website van De Breed & Partners (www.debreed.nl).

graaf 4.7) een toegevoegde waarde van 7.783 miljoen gulden vertegenwoordigen.

Via een tweede rekenmethode komen we op 10.102 miljoen aan toegevoegde waarde in 1998. Bij deze schatting gaan we uit van de ontwikkeling van de omzetten in de computerservice- en informatietechnologiebureaus. Het indexcijfer is 100 in 1995 en 200 in 1998 (CBS,1999-k¹⁸). Voor 1994 kunnen we het indexcijfer bepalen op basis van de omzetten in 1994 en 1995, respectievelijk 9.235 en 10.494 miljoen gulden, waarmee het indexcijfer voor 1994 op 88 komt (CBS, 2000-d).

Op basis van de tweede rekenmethode is de toegevoegde waarde hoger dan op basis van de eerste rekenmethode. Wij gaan hier uit van de eerste rekenmethode.

Toegevoegde waarde van de sector 'Software' (in miljoenen gulden).

	toegevoegde waarde
software	7.783
totaal	7.783

3.8 Multimedia / internet

Kenmerkend voor de jonge markt voor multimedia / internet is de geringe institutionalisering. Marktgegevens zijn daarom moeilijk te verkrijgen. Hoewel bedrijven ongetwijfeld zelf marktonderzoeken verrichten, of laten verrichten, is de informatie beperkt toegankelijk.

Wat betreft het **internet** is veel van wat in deze sector belangrijk is, mogelijk al meegeteld in andere sectoren. De kans bestaat dat de toegevoegde waarde en werkgelegenheid van internet providers, webdesigners, internetreclame ontwerpers reeds onder computerservice bureaus in de sector 'software' en onder reclamebureaus in de sector 'ontwerp' valt. Wat overblijft is e-commerce.

¹⁸ In de genoemde CBS-publicatie is de index in 1998 201. Navraag bij een medewerker van het CBS leert dat de index in 1998 is bijgesteld naar 200.

Op 31 december 1999 zijn er in Nederland 21.643 bedrijven en 312 overheidsinstellingen die internet producten en diensten aanbieden. (CBS, Statistisch Jaarboek 2000). Op 31 december 1996 waren er 5.863 bedrijven en verder verwachtten 12.564 bedrijven dat ze op 31 december 1998 internet producten en diensten zouden aanbieden (CBS, Statistische Jaarboek 1999). We veronderstellen dat deze verwachtingen gelijk zijn aan de realisaties.

Op 31 december 1999 zijn er 312 overheidsinstellingen die internet producten en diensten aanbieden (CBS, 2000-e). Gegevens over overheidsinstellingen voor 1999 zijn niet bekend. We veronderstellen dat de overheid in 1998 nog niet als aanbieder op het internet aanwezig was.

In 1999 werd in Nederland voor 2,5 miljard aan producten en diensten gekocht via het internet. Het grootste deel daarvan zijn Business to Business transacties.¹⁹ Dat betekent in 1999 een gemiddelde jaaromzet van (2,5 miljard gedeeld door 21.643+312) 113.869 gulden per bedrijf/instelling over het internet. Indien we dezelfde jaaromzet per bedrijf toepassen op het aantal bedrijven dat producten en diensten aanbod in 1998, komen we op een totale internetomzet van meer dan 1,4 miljard in 1998.

Toegevoegde waarde is minder dan de omzet en in dit geval is een groot deel van de auteursrechtelijke toegevoegde waarde toe te wijzen aan de productie van de producten (zoals boeken) en de diensten (zoals online informatieverstrekking) die worden verhandeld via het internet. Voor ons doel is alleen van belang de extra toegevoegde waarde die gegenereerd wordt door de unieke mogelijkheden die geboden worden door het bestaan van het internet. We zijn geïnteresseerd in dat deel van de toegevoegde waarde dat zonder het internet en de daarvoor benodigde computerprogramma en software ontwerpen niet zou hebben bestaan. Bij gebrek aan beter schatten we deze door het internet gegenereer-

¹⁹ Speech van de staatsecretaris van Economische Zaken, Syntens-bijeenkomst 'e-commerce in bedrijf', Hoogeveen, op 2 februari 2000, zie web site (www.minez.nl).

de toegevoegde waarde op 10% van de totale internet omzet. Voor 1998 wordt dat dan 10% van 1,4 miljard of 140 miljoen.

De toegevoegde waarde van de **detailhandel in 'home-entertainment' software** ramen we, op basis van de detailhandel in geluidsdragers, op 17.7% van de omzet (zie Paragraaf 3.4). De markt voor cd-rom software had een omvang van 204 miljoen gulden, die voor Playstation 72 miljoen en voor Nintendo 27 miljoen, samen 303 miljoen gulden incl. BTW (Biblion/MBP, 2000). Dit resulteert in een toegevoegde waarde van de handel van 46 miljoen gulden, excl. BTW.

De **industrie-omzet van de 'home-entertainment' software**, de uitgevers die de producten op de Nederlandse markt brengen, wordt berekend op basis van de omzet van de detailhandel (303 miljoen gulden) en de gangbare retailmarges op dit terrein ($1,65 \times$ inkoopprijs = verkoopprijs inclusief BTW). Hiermee komt de totale inkoopwaarde op zo'n 184 miljoen gulden. Evenals in vorig onderzoek veronderstellen we dat 80% toegevoegde waarde is, dus 147 miljoen gulden.

Fabricage / verveelvoudiging van **'home-entertainment' software**, wordt hier buiten beschouwing gelaten omdat het dezelfde producenten betreft als de geluidsdragers en de toegevoegde waarde in zijn totaal wordt meegenomen in Paragraaf 3.4.

Toegevoegde waarde van de sector 'Multimedia / internet' (in mln. guldens).

	toegevoegde waarde
Internet	140
'Home-entertainment' software industrie	147
'Home-entertainment' software detailhandel	46
totaal	333

3.9 Onderzoek

Net als in de vorige onderzoeken baseren we de toegevoegde waarde van onderzoek bij **universiteiten** op alle personele uitgaven die worden gedaan voor onderzoek, inclusief contractonderzoek. In 1997 gaat het om 2.281 miljoen gulden (CBS, 1999-f). Bij een gemiddelde stijging van het jaarloon met 3% schatten we de toegevoegde waarde in 1998 op 2.349 miljoen gulden.

Bij de **researchinstellingen** rekenen we in navolging van de vorige onderzoeken niet alle personele uitgaven mee. De personele uitgaven voor fundamenteel onderzoek nemen we volledig mee, die voor toegepast onderzoek en ontwikkelingswerk voor de helft. De veronderstelling is dat over toegepast onderzoek en ontwikkelingswerk maar half zoveel wordt gepubliceerd als over fundamenteel onderzoek. De toegevoegde waarde van researchinstellingen is dan in 1997 gelijk aan 1.049 miljoen gulden (CBS, 1999-f). Rekening houdend met een stijging van het jaarloon met 3% is de toegevoegde waarde in 1998 1.080 miljoen gulden.

De totale toegevoegde waarde van publicerende onderzoekers is dan 3.429 miljoen gulden.

Toegevoegde waarde van de sector 'Onderzoek' (in miljoenen gulden).

	toegevoegde waarde
universiteiten	2.349
researchinstellingen	1.080
totaal	3.429

3.10 Ontwerp

De toegevoegde waarde van **vormgevers** kan worden vastgesteld op basis van een brancheonderzoek verricht onder zelfstandige BNO-leden en BNO-bureaus (BNO, 1999). De gemiddelde omzet per arbeidsjaar blijkt in 1997 f150.800 te zijn.

Wanneer we de gemiddelde inkoopwaarde per arbeidsjaar van f49.400 in mindering brengen op de omzet dan komen we op een gemiddelde toegevoegde waarde van f101.400 per arbeidsjaar. Wanneer we de toegevoegde waarde per arbeidsjaar vermenigvuldigen met het aantal arbeidsjaren van 4.563 (zie Paragraaf 4.10) dan resulteert dat in een toegevoegde waarde van vormgevers van 462 miljoen gulden in 1997. Uitgaande van een 4,5% stijging wordt de toegevoegde waarde voor 1998 483 miljoen gulden.

Bij architectenbureaus is het bedrijfsresultaat 455 miljoen gulden en de personeelskosten 1.535 miljoen gulden en afschrijving 122 miljoen gulden in 1997 (CBS, 1999-l), wat samen de totale (bruto) toegevoegde waarde van 2.112 miljoen gulden in 1997 genereert. Daarvan tellen alleen het ontwerp en daarop gebaseerde tekenwerkzaamheden mee voor de auteursrechtelijk relevante toegevoegde waarde. In het vorige onderzoek is het ontwerp en daarop gebaseerde tekenwerkzaamheden op 65% van de omzet geschat en dus ook op 65% van de totale (bruto) toegevoegde waarde. Zo komen we op een auteursrechtelijke toegevoegde waarde voor architectenbureaus van 1.373 miljoen gulden in 1997. Bij een gemiddelde groei van de toegevoegde waarde met 4,5% per jaar komt dit op 1.435 miljoen gulden in 1998.

Voor ingenieursbureaus geldt eveneens dat we alleen de toegevoegde waarde meetellen die is verkregen met ontwerp. We houden hiervoor hetzelfde percentage aan als bij de architectenbureaus, namelijk 65% van de totale (bruto) toegevoegde waarde. De totale (bruto) toegevoegde waarde is 5.645 miljoen gulden in 1997, met een bedrijfsresultaat van 751 miljoen gulden, personeelskosten van 4.617 miljoen gulden en afschrijvingen van 278 miljoen gulden (CBS, 1997-d). De auteursrechtelijk relevante toegevoegde waarde is 3.669 miljoen gulden in 1997. Met een jaarlijkse gemiddelde groei van de toegevoegde waarde van 4,5% komt dit op 3.835 miljoen gulden in 1998.

Voor het jaar 1997 bedraagt de omzet van reclamebureaus 11.420 miljoen gulden (CBS, 1999-l). Net als in vorige onderzoek nemen we aan dat een belangrijk ge-

deelte, circa 60% van de totale omzet, gevormd wordt door voorfinanciering van mediakosten van klanten. Voor de resterende 4.568 miljoen gulden handhaven we de inschatting van het vorige onderzoek en nemen we aan dat circa 30% hiervan behaald wordt door het creatieve werk van reclamemakers, zodoende komen we nu op een bedrag van 1.370 miljoen gulden aan toegevoegde waarde in 1997. Met een gemiddelde stijging van de toegevoegde waarde van 4,5% per jaar wordt dit 1.432 miljoen gulden in 1998.

Toegevoegde waarde van de sector 'Ontwerp' (in miljoenen gulden).

	toegevoegde waarde
vormgevers	483
architectenbureaus	1.435
ingenieursbureaus	3.835
reclamebureaus	1.432
totaal	7.185

3.11 Branche-organisaties

De werkgelegenheid bij branche-organisaties die zijn aangesloten bij de Stichting Auteursrechtbelangen bestaat uit 658 personen. Uitgaande van de gemiddelde personeelskosten (salarissen, sociale lasten, pensioenpremies en overig personele kosten) komen we op een toegevoegde waarde van 76 miljoen gulden (Buma/Stemra, 1999).

Toegevoegde waarde van 'Branche-organisaties' (in miljoenen gulden).

	toegevoegde waarde
branche-organisaties	76
totaal	76

3.12 Vergelijking met eerder verrichte onderzoeken

In deze paragraaf vergelijken we de uitkomsten van het jaar 1998 met die van de eerder verrichte onderzoeken. We gaan na wat de ontwikkeling van de toegevoegde waarde tussen 1989 en 1998 op het niveau van de sectoren van de bedrijfsklasse auteursrecht is geweest.

In de volgende tabel is de groei van de toegevoegde waarde voor de perioden 1989 – 1994 en 1994 - 1998 op sectorniveau weergegeven. De groei is daarbij gedefinieerd als de gemiddelde jaarlijkse groei van de toegevoegde waarde, gecorrigeerd voor de inflatie in de desbetreffende periode (CBS, 1999-i).

Gemiddelde jaarlijkse groei van de toegevoegde waarde, gecorrigeerd voor inflatie (procenten)²⁰

	1989-1994	1994-1998
pers en literatuur	6,1%	3,0%
fotografie	-3,9%	5,4%
beeldende kunst	-14,2%	12,1%
muziek en theater	5,9%	2,2%
film en video	0,3%	3,6%
omroep	9,5%	6,3%
software	11,6%	13,3%
multimedia / internet	20,0%	28,2%
onderzoek	5,0%	1,7%
ontwerp	4,9%	5,9%
brancheorganisaties	3,4%	6,6%
totaal auteursrecht	6,4%	5,6%

De toegevoegde waarde van de bedrijfsklasse auteursrecht kende over de periode 1989 - 1994 een voor inflatie gecorrigeerde gemiddelde groei van 6,4% per jaar en voor de periode 1994 - 1998 een gemiddelde groei van 5,6% per jaar. De

²⁰ De gegevens van 1989 zijn berekend volgens dezelfde methodiek als die bij 1994 is gehanteerd, om de gegevens van 1989 en 1994 vergelijkbaar te maken. Dat verklaart de aanwezig-

beeldende kunst, software en multimedia / internet springen er wat betreft de groeipercentages in de periode 1994 –1998 uit. In deze sectoren groeide de toegevoegde waarde in de periode 1994 - 1998 jaarlijks met respectievelijk 12,1%, 13,3% en 26,2%. De groei van de beeldende kunst sector heeft te maken met een betere en hogere inschatting van het gemiddelde inkomen in deze sector vergeleken met het vorig onderzoek. De groei van software en multimedia / internet zal niemand echt verbazen. De andere sectoren groeiden minder hard dan deze drie. Vooral de groei in de sector onderzoek is laag. Geen van de sectoren kent een reële daling van de toegevoegde waarde.

Toegevoegde waarde van het auteursrecht in miljoenen guldens en als percentage van het Bruto Binnenlands Product in 1998

	toegevoegde waarde.	% BBP
Pers en literatuur	13.317	1,92
zelfstandige auteurs	540	0,08
pers- en nieuwsbureaus	37	0,01
uitgeverijen en drukkerijen	10.922	1,58
handel in boeken en tijdschriften	931	0,13
bibliotheken	887	0,13
Fotografie	169	0,02
Beeldende kunst	183	0,03
beeldend kunstenaars	76	0,01
musea voor beeldende kunst	65	0,01
kunstmiddeling	42	0,01
Muziek en theater	1.734	0,25
componisten, tekstdichters en uitvoerenden	663	0,10
schouwburgen, theaters en concertzalen	255	0,04
producenten van geluidsdragers	556	0,08
handel in geluidsdragers	260	0,04
Film en video	665	0,10
AV-producenten	251	0,04
bioscopen en filmverhuurkantoren	144	0,02
producenten van beelddragers	86	0,01
handel in beelddragers	59	0,01
videotheken	125	0,02
Omroep	3.373	0,49
landelijke zendgemachtigden en NOS	362	0,05
regionale zendgemachtigden	56	0,01
lokale zendgemachtigden	30	0,00

heid van de sector multimedia / internet, die in het onderzoek over 1989 nog niet apart was opgenomen.

	toegevoegde waarde.	% BBP
commerciële omroep	570	0,08
TV-producenten	715	0,10
facilitaire bedrijven	488	0,07
kabeltelevisie	1.152	0,17
Software	7.783	1,12
Multimedia / internet	333	0,05
internet	140	0,02
home entertainment software industrie	147	0,02
home entertainment software detailhandel	46	0,01
Onderzoek	3.429	0,50
universiteiten	2.349	0,34
researchinstellingen	1.080	0,16
Ontwerp	7.185	1,04
vormgevers	483	0,07
architectenbureaus	1.435	0,21
ingenieursbureaus	3.835	0,55
reclamebureaus	1.432	0,21
Branche-organisaties	76	0,01
Totaal	38.247	5,52
Totale economie	692.484	100%

Uit bovenstaande blijkt dat de toegevoegde waarde van de auteursrechtelijke sector 5,52% van het BBP bedraagt in 1998. In 1994 was dat 5,23%.

4 Werkgelegenheid verbonden met het auteursrecht

In dit hoofdstuk wordt de werkgelegenheid die verbonden is met het auteursrecht onderzocht. We zullen net als in het vorige hoofdstuk alle auteursrechtelijk relevante sectoren behandelen en een uitgebreide analyse geven van de subsectoren. Per sector komen de scheppende activiteiten eerst aan de orde, daarna de verspreidende activiteiten. De werkgelegenheid wordt op twee manieren gemeten: in het aantal werkzame personen en in het aantal arbeidsjaren. De verhouding tussen het aantal arbeidsjaren en het aantal werkzame personen is de deeltijdfactor. Bijvoorbeeld, als twee personen samen 1 arbeidsjaar werken is de deeltijdfactor 0,5. De deeltijdfactor kan per subsector verschillen. Aan het einde van het hoofdstuk gaan we in op de ontwikkeling van de met het auteursrecht verbonden werkgelegenheid vanaf 1989.

4.1 Pers en literatuur

In de sector pers en literatuur behoren de zelfstandige auteurs tot de scheppers van auteursrecht. Onder zelfstandige auteurs verstaan wij hier zelfstandig werkende literaire schrijvers en vertalers, illustratoren en freelance journalisten, waaronder persfotografen, en auteurs die schrijven maar niet als hoofdberoep (educatieve of wetenschappelijke sfeer, beroeps- en praktijkinformatie, overheidsinformatie)²¹. Het aantal professioneel werkende schrijvers en vertalers wordt voor 1998 door deskundigen uit de sector op 900 geschat. Dat betekent 400 literaire schrijvers inclusief kinderboeken, 350 literaire vertalers, 100 scenaristen en 50 toneel- en verwante schrijvers. Bij een zelfde deeltijdfactor als in het vorige onderzoek van 0,8 zijn dat samen 720 arbeidsjaren.

²¹ Aan deze laatste categorie is in vorige onderzoeken onvoldoende aandacht besteed.

Het aantal zelfstandig werkende illustratoren kan worden vastgesteld op ongeveer 600 (SEO, 1994). Rekening houdend met een jaarlijkse groei van de werkgelegenheid gemiddeld 2,5% per jaar schatten we het aantal zelfstandig werkende illustratoren op 662 in 1998, dat is bijna 530 arbeidsjaren.

Volgens de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) waren in 1998 ongeveer 1.897 freelance journalisten en 429 fotojournalisten, samen 2.326 bij haar aangesloten. Het aantal niet-georganiseerde freelancers kan NVJ voor 1998 niet schatten. Uitgaande van de aanname in het vorig onderzoek, dat het aantal niet-georganiseerde freelancers het dubbele is, zouden er dan in totaal 6.978 freelancers zijn. Uit een onderzoek in opdracht van de HBO-raad in 1993 (CIBB, 1993) blijkt dat 80% van de journalisten werkzaam is bij de pers. Wanneer we dit percentage aanhouden voor freelance journalisten, komen we op 5.582 freelancers die werkzaam zijn voor de pers in 1998. Van deze 5.582 tellen er 413 personen mee bij pers- en nieuwsbureaus (zie hieronder). Blijven 5.169 freelance journalisten over, inclusief 429 persfotografen. Bij een deeltijdfactor van 80% zijn dit 4.136 arbeidsjaren.

Het totale aantal personen met een hoofdberoep als **zelfstandig auteur** in Nederland is 6.731. Het aantal arbeidsjaren dat zij vertegenwoordigen is 5.385.

Het gemiddelde inkomen van literaire auteurs werd circa 1990 door twee verschillende onderzoeken ingeschat op 24 duizend per jaar. In de branche schat men het gemiddeld jaarinkomen van personen met een hoofdberoep als zelfstandig auteur in 1998 op 30 duizend gulden. Door uitgevers wordt in 1998 aan zelfstandig auteurs en hun nabestaanden circa 635 miljoen gulden voldaan aan honoraria en auteursrechten. De vergoedingen voor personen die niet het hoofdberoep van zelfstandig auteur hebben, bedragen in 1998 in totaal 433 miljoen gulden. Het is niet onredelijk aan te nemen dat deze personen jaarlijks gemiddeld 10 duizend gulden aan deze bijverdiensten hebben. Het betreft dan circa 40.000 personen, voor wie volgens deskundigen in de schrijversbranche een deeltijd factor van 0,15 zou kunnen gelden. Omdat een te grote versnippering

een verkeerd beeld geeft voor de totale auteursrechtsector stellen wij het aantal personen en arbeidsjaren hier gelijk.²² In totaal betreft het 6.000 personen en arbeidsjaren.

Uit cijfers ons verstrekt door het Algemeen Nederlands Persbureau (ANP) en de Geassocieerde Pers Diensten (GPD) blijkt dat bij **pers- en nieuwsbureaus** (inclusief radio-nieuwsdienst ANP) 325 personen in loondienst zijn, die samen 310 arbeidsjaren werken. Daarnaast zijn 25 freelancers bij GPD en naar schatting 60 freelancers bij ANP, samen 85 freelancers, nauw betrokken bij de persbureaus en leveren ongeveer 83 tekst- en 245 fotocorrespondenten van tijd tot tijd een bijdrage. ANP kon geen aantallen van freelancers, tekst- en fotojournalisten leveren. Hun aantal hebben we geschat op basis van dezelfde verhouding freelancers en vast personeel als bij de GPD. Zo komen we op 413 personen. We schatten hun arbeidsvolume op de helft van het aantal personen, en komen dan op bijna 207 arbeidsjaren. In totaal werken er 738 personen bij landelijke persbureaus. Samen vervullen zij 517 arbeidsjaren.

In 1998 waren 89.548 personen werkzaam bij **uitgeverijen en drukkerijen** in de productie van auteursrechtelijke producten (CBS, 1998-d). Tezamen vervullen zij 70.743 arbeidsjaren.

In 1998 werkten er 8.000 personen in de **detailhandel in boeken, tijdschriften en kranten** (CBS, 2000-d). Bij gebrek aan recentere informatie hanteren we dezelfde deeltijdfactor als in vorige onderzoeken, namelijk 75%. De werkgelegenheid bedraagt dan 6.000 arbeidsjaren.

De werkgelegenheid in de **groothandel van boeken, tijdschriften en ander drukwerk** was in 1998 uitgedrukt in personen 3.857 (CBS, 2000-c) die, op basis van de deeltijdfactor van de groothandel in consumenten goederen, 2464 arbeidsjaren vertegenwoordigen (CBS, 1999-g).

²² Door het CBS worden mensen die minder dan 12 uur werken (wat overeenkomt met een zeer lage deeltijdfactor) niet meegeteld in het officiële cijfer van de beroepsbevolking.

In 1998 bedroeg het aantal verkooppunten van bladmuziek 298. Er zijn 15 zaken waar praktisch alleen bladmuziek verkocht wordt. De rest van de verkooppunten van bladmuziek vormt een gedeelte van een algemene muziekhandel. Het aantal personen wordt als volgt geschat. Het aantal werkzame personen in de muziekdetailhandel is 1.500. Het aandeel van de bladmuziek in de omzet is 14%. Aan de hand hiervan schatten we het aantal werkzame personen in de **detailhandel in bladmuziek** op 210. Dit zijn ongeveer 178 arbeidsjaren (EIM, 1999-a). De totale werkgelegenheid in de handel van boeken, tijdschriften, kranten en bladmuziek komt uit op 12.067 personen, ofwel 8.642 arbeidsjaren.

De personeelsformatie van **openbare bibliotheken** omvatte in 1995 10.072 personen, samen 6.138 mensjaren, vrijwilligers niet meegerekend (NBLC/Boekblad, 1996). Omdat er geen recentere cijfers beschikbaar zijn wordt de werkgelegenheid voor 1998 geschat op basis van de gemiddelde werkgelegenheidsgroei van 2,5% per jaar. Aldus komen we op 10.846 personen in 1998 wat overeenkomt met 6.610 arbeidsjaren.

Bij de **wetenschappelijke en speciale bibliotheken** waren 6.176 personen werkzaam in 1997, omgerekend 4.747 mensjaren (CBS, 1999-m). Voor 1998 schatten we de werkgelegenheid op 6.330 personen (2,5% groei per jaar), omgerekend zijn dit 4.866 mensjaren.

In totaal werkten bij bibliotheken 17.177 mensen, die samen 11.476 mensjaren vervulden.

Werkzame personen en arbeidsjaren in de sector 'Pers en literatuur'.

	personen	arb. jaren
zelfstandige auteurs	12.731	11.385
pers- en nieuwsbureaus	738	517
uitgeverijen en drukkerijen	89.548	70.743
detailhandel in boeken, tijdschriften en kranten	8.000	6.000
groothandel in boeken, tijdschriften en ander drukwerk	3.857	2.464
detailhandel in bladmuziek	210	178
openbare bibliotheken	10.846	6.610
wetenschappelijke en speciale bibliotheken	6.330	4.866
totaal	132.260	102.763

4.2 Fotografie

Bij gebrek aan de meer recente gegevens over de fotografen gebruiken we de uitkomsten uit het vorig onderzoek aangepast met een jaarlijkse gemiddelde groei van de werkgelegenheid. Het totale aantal **fotografen** werd in het SEO-rapport over Fotografen in Nederland (1996) geschat op 6.000. Hierbij zijn 754 kunstfotografen inbegrepen die geregistreerd staan in het Rijksinstrumentenbestand (IVA, 1996) en reeds worden geteld bij de beeldend kunstenaars. Verder blijkt uit het SEO-onderzoek (1996) dat 19% van alle fotografen, of 1140 fotografen, werkzaam is in de journalistiek en dus al meegeteld zijn bij de sector pers. Blijven over 4.105 fotografen die in 1996 niet in de kunstsector of de journalistiek werken. Bij een deeltijdfactor van 90% (SEO, 1996) komen we zo voor fotografen op 3.695 arbeidsjaren. Indien we van een gemiddelde jaarlijkse groei van de werkgelegenheid uitgaan van 2,5%, komen we in 1998 op 4.521 personen en 4079 arbeidsjaren.

Werkzame personen en arbeidsjaren in de sector 'Fotografie'.

	personen	arb. jaren
fotografen	4.521	4.079
totaal	4.521	4.079

4.3 Beeldende kunst

De SEO verrichtte recent onderzoek naar de financiële positie van **beeldend kunstenaars** (SEO, 2000). Voor dit panelonderzoek is gebruik gemaakt van een bestand van het Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek (IVA) uit Tilburg. Hierin zijn alle beeldend kunstenaars opgenomen die in een periode van een aantal jaren te maken hebben gehad met zogenaamde Rijksinstrumenten. Ultimo 1998 waren 11.533 kunstenaars opgenomen in dit bestand. Kunstenaars die geen beroep hebben gedaan op een rijksregeling ontbreken in het bestand. Omdat het IVA voor 1998 geen schatting geeft wordt uitgegaan van de schatting voor het jaar 1994. Toen werd het aantal kunstenaars dat geen beroep heeft gedaan op een rijksregeling geschat op 3.400. Bij een werkgelegenheidsgroei gemiddeld 2,5% per jaar komt het aantal op 3.753. Het totale aantal kunstenaars komt dan uit op 15.286.

Het aantal arbeidsjaren dat deze kunstenaars vertegenwoordigen, kan worden afgeleid van de gemiddelde werkweek die in het bovengenoemde SEO-rapport wordt vermeld. Dat leidt tot een deeltijdfactor van 79%. We komen dan op 12.106 arbeidsjaren.

Bij de 102 (CBS, 1999-h) **musea voor beeldende kunst**²³ werken in 1997 1.208 vaste medewerkers en 198 overig bezoldigden. In totaal werken 1.406 personen (vrijwilligers niet meegerekend), die samen 1.069 arbeidsjaren vertegenwoordigen (CBS, 1999-h). Bij een gemiddelde jaarlijkse groei van de werkgelegenheid

²³ Door een herziening van de Statistiek Musea zijn de gegevens over 1997 niet vergelijkbaar met voorgaande jaren.

van 2,5% wordt het aantal personen in 1998 1.441 wat overeenkomt met 1.096 arbeidsjaren.

De werkgelegenheid bij **galeries** bedroeg in 1996, uitgezonderd vrijwilligers, 361 arbeidsjaren. Bij **kunstadvies** waren dit 150 arbeidsjaren en bij **kunstuitleen** 188 arbeidsjaren. In totaal waren er dus 699 arbeidsjaren gemoeid met de bemiddeling in hedendaagse kunst (CBS, 1999-b). Voor 1998 wordt dit met een de gemiddelde werkgelegenheids groei van 2,5% per jaar 379 arbeidsjaren bij galeries, 158 arbeidsjaren bij kunstadvies en 198 arbeidsjaren bij kunstuitleen. Ter bepaling van het aantal werkzame personen zijn we aangewezen op een CBS-publicatie over kunstuitleen in 1990 (CBS, 1992). In dat jaar werkten in de kunstuitleen 335 mensen, die samen 175 arbeidsjaren vertegenwoordigden. Hanteren we deze verhouding voor alle vormen van kunstbemiddeling in 1998 dan komen we op 1.406 personen: 726 in galeries, 302 in de kunstadviesing en 378 in de kunstuitleen.

In totaal werken er 1.406 personen in de hedendaagse kunstbemiddeling. Dit betekent een werkgelegenheid van 735 arbeidsjaren.

Werkzame personen en arbeidsjaren in de sector 'Beeldende Kunst'.

	personen	arbeidsjaren
beeldend kunstenaars	15.286	12.106
musea voor beeldende kunst	1.441	1.096
galeries	726	379
kunstadvies	302	158
kunstuitleen	378	198
totaal	18.133	13.937

4.4 Muziek en theater

Evenals in vorig onderzoek kan geen gebruik worden gemaakt van de meest recente Enquête Beroepsbevolking van het CBS omdat het CBS de opzet van de-

ze enquête in 1994 gewijzigd heeft, waardoor voor ons onderzoek relevante sub-categorieën zijn verdwenen. We moeten dus gaan schatten.

De eerste schattingsmethode gaat als volgt. Het aantal componisten en tekstdichters aangesloten bij Buma/Stemra in 1998 is 12.000 (opgave Buma/Stemra). Het aantal uitvoerenden artiesten dat aangesloten is bij Stichting NORMA is ongeveer 3.000 (opgave Stichting Norma), SENA heeft 2.376 aangeslotenen (opgave SENA). Bij theater en toneel tellen we 8.044 personen (opgave VNT, Vereniging Nederlandse Toneelgezelschappen). Het aantal dansers komt op 610 dansers (Bureau Driessen, (1999)) en het aantal orkestmusici op 1340 (opgave Contactorgaan Nederlandse Orkesten). Dat is samen 27.370. We weten dat hierin dubbel-tellingen zitten, maar we weten niet waar en hoeveel.

Bij de tweede schattingsmethode gaan we uit van het cijfer in 1994, namelijk 19.334 componisten, tekstdichters en uitvoerenden. Gerekend met een jaarlijkse gemiddelde groei van de werkgelegenheid van 2,5% wordt het aantal voor 1998 21.871 personen. Interpolerend tussen de hoge en lage schattingen ronden we het aantal op 22.500 componisten, tekstdichters en uitvoerenden in 1998, wat uitgaande van de deeltijdfactor 0,5 in het vorige onderzoek 11.250 arbeidsjaren vertegenwoordigd.

Nederland telt 222 **schouwburgen, theaters en concertgebouwen** met minimaal 10 voorstellingen per jaar (CBS, 1999-j). Bij de CBS Algemeen bedrijfsregister (CBS, 2000-a) zijn 130 bedrijven (schouwburgen, theaters en concertgebouwen) waarin in 1998 gemiddeld 17 personen per bedrijf werkten. Indien we aannemen dat dit gemiddelde voor het hele land geldt, schatten we op basis daarvan het totale aantal personen in loondienst bij schouwburgen, theaters en concertgebouwen op 3.774 en het aantal arbeidsjaren op de helft, dus ongeveer 1.887.

Voor de muziekindustrie kunnen we gebruik maken van een onderzoek naar het economisch belang van de Muziekindustrie in Nederland, uitgevoerd door TNO, in opdracht van de audio-afdeling van de Nederlandse Vereniging van Produ-

centen en Importeurs van Beeld en Geluidsdragers NVPI (TNO, 1997). TNO schat dat er in 1997 duizend **opnamestudio's** zijn waar 500 mensen werken. Het aantal producers wordt door TNO geschat op 145. In totaal gaat het om 645 personen die 500 arbeidsjaren werken (TNO, 1997). Indien we uitgaan van een werkgelegenheidsgroei van 2.5% per jaar dan zijn er in 1998 678 personen die 525 arbeidsjaren werken.

In 1998 is de omzet van de geluidsdragers met 3% gedaald t.o.v. 1994, zo kunnen we opmaken uit cijfers van het NVPI (1999). Op basis van dit gegeven veronderstellen we dat de werkgelegenheid ook met 3% t.o.v. 1994 is afgenomen en ramen we het aantal werkzame personen bij **producenten van geluidsdragers** op 2.552 in 1998. Het aantal arbeidsjaren komt op basis van de deeltijdfactor die we in vorige onderzoeken gebruikten, uit op 2.506.

De werkgelegenheid bij opnamestudio's en producenten van geluidsdragers omvat 3.230 personen, ofwel 3.031 arbeidsjaren.

Uit de cijfers die het CBS publiceert over de detailhandel in 1998 blijkt dat er 3.700 personen werkzaam zijn in de **detailhandel in geluidsdragers** (CBS, 2000-d). Het gaat hier om speciaalzaken. Tellen we ook de werkgelegenheid in andere distributiekanaalen erbij, samen goed voor een marktaandeel van 42% (NVPI, 1999), dan komen we op 6.379 personen in de detailhandel. Wanneer we dezelfde deeltijdfactor hanteren als bij de detailhandel in boeken, tijdschriften en kranten, namelijk 75% dan resulteert dit in 4.784 arbeidsjaren in de detailhandel in geluidsdragers.

We veronderstellen dat in de groothandel in geluidsdragers net als bij de producenten van geluidsdragers ten gevolge van de daling van de omzet in 1998 3% minder personen werkten dan in 1994 (NVPI, 1999). Daarmee komt de werkgelegenheid in de **groothandel in geluidsdragers** op 994 personen en 959 arbeidsjaren.

We veronderstellen dat de werkgelegenheid in de **verhuur van geluidsdragers** sinds 1994 gelijke tred heeft gehouden met de neerwaartse omzetestontwikkeling. Het aantal werkzame personen is dan 15, omgerekend zijn dit 11 arbeidsjaren.

De totale werkgelegenheid in de handel in geluidsdragers, inclusief de verhuur ervan, bestaat uit 7.388 personen, ofwel 5.754 arbeidsjaren.

Werkzame personen en arbeidsjaren in de sector 'Muziek en theater'

	personen	arbeidsjaren
componisten en tekstdichters en uitvoerenden	22.500	11.250
schouwburgen, theaters en concertgebouwen	3.774	1.887
opnamestudio's	678	525
producenten van geluidsdragers	2.552	2.506
detailhandel in geluidsdragers	6.379	4.784
groothandel in geluidsdragers	994	959
verhuur van geluidsdragers	15	11
totaal	36.892	21.922

4.5 Film en video

Filmproducenten hebben relatief weinig personeel in vaste dienst. Het merendeel van het personeel werkt op freelance projectbasis. De werkgelegenheid bij **filmproducenten** is in 1996 naar schatting 350 voltijdbanen (ministerie EZ/ATKearny, 1997). Als wij rekening houden met een gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei van 2.5% dan zijn dit in 1998 ongeveer 370 voltijdbanen. Uit vorig onderzoek nemen we aan dat de verhouding tussen voltijdbanen en werkgelegenheid in personen ongeveer 1 tot 3,5 is. Dit betekent dat de werkgelegenheid in personen bij filmproducenten in 1998 ongeveer 1.300 is.

Deze verhouding tussen voltijdbanen (=arbeidsjaren) en werkgelegenheid (370 / 1300) correspondeert met een deeltijdfactor van ongeveer 0,3. We gaan er verderop vanuit dat deze deeltijdfactor in het algemeen bruikbaar is voor freelance medewerkers aan film- en televisieproducties. Regelmatig wisselen deze freelan-

ce medewerkers werk voor film af met werk voor televisie(producenten), of voor producenten in een ander filmgenre. Een lage deeltijdfactor voor freelancers weerspiegelt deze praktijk en het gevaar van dubbeltellingen wordt hierdoor aanmerkelijk verkleind.²⁴

Bij **producenten van opdrachtfilms** die bij de Vereniging van Audiovisuele Producenten (VAP) zijn aangesloten werken in 1995 250 personen. Als we rekening houden met een jaarlijkse werkgelegenheidstijging van 2,5% dan betekent dit dat in 1998 ongeveer 270 personen werken (VAP, 1995). Daarnaast zijn naar schatting 275 eenmanszaken actief in 1995. We veronderstellen dat dit aantal in 1998 onveranderd is. Totaal zijn er dan 545 vaste krachten. Het aantal arbeidsjaren komt bij vaste krachten op 425 daarbij hanteren we dezelfde deeltijdfactor als in eerdere onderzoeken. De gangbare praktijk is dat veel met freelancers wordt gewerkt. De verhouding tussen vaste krachten en freelancers is ongeveer 1 op 2, zowel bij grote als kleine bedrijven. Er zouden dan 1090 freelancers werkzaam zijn. Bij de freelancers komt het aantal arbeidsjaren op 327 rekening houdend met de deeltijdfactor van 0,3 voor freelancers aan film en televisie. De werkgelegenheid in deze sector is dan 1635 personen en 752 arbeidsjaren.

Producenten van commercials bieden in 1994 werk aan circa 800 mensen, volgens een schatting van de Vereniging van Commercial Producenten (VCP). Als we rekening houden met een jaarlijkse werkgelegenheidsstijging van 2,5% dan betekent dit dat in 1998 ongeveer 880 personen werkzaam zijn. We weten niet wat verhouding vaste krachten en freelancers is in dit geval. Op basis van de bij de producenten van opdrachtfilms gehanteerde deeltijdfactor voor vaste en freelance krachten²⁵ komt dit overeen met ongeveer 404 arbeidsjaren.

In totaal boden filmproducenten (exclusief radio- en televisieproducenten) werk aan 3815 personen, wat overeenkomt met 1.526 arbeidsjaren.

²⁴ Deze aanpassing betekent overigens een andere procedure ten opzichte van de eerdere onderzoeken.

²⁵ De deeltijdfactor voor vaste en freelance krachten is 0,46 (=752/1635).

Navraag bij de drie grootste bioscoopondernemingen in Nederland leert dat zij bij een marktaandeel van 53% aan 1.247 mensen emplooi boden. Het gaat om 568 arbeidsjaren. Hogen we op basis van het marktaandeel deze aantallen op naar alle bioscopen, dan komen we op een werkgelegenheid bij **bioscopen en filmhuizen** van 1.072 arbeidsjaren verdeeld over 2.353 personen.

Het aantal werknemers van **filmverhuurkantoren** relateren we aan het aantal in Nederland uitgebrachte films. In 1985 waren dit er 295, in 1989 nog maar 211, in 1994 237 en in 1998 was het aantal nieuw uitgekomen films 232 (NFC, 1999). In 1985 werkten er 160 personen, in 1989 waren dit er 130. Wanneer we het aantal medewerkers per uitgebrachte film door de jaren heen constant veronderstellen, werkten er in 1994 bij filmverhuurkantoren 140 personen, die 112 arbeidsjaren vervulden en in 1998 werkten 137 personen bij filmverhuurkantoren, die 110 arbeidsjaren vervulden.

In 1998 is de omzet van de beelddraggers met 25% gestegen t.o.v. 1994, zo kunnen we opmaken uit cijfers van Screen Digest/IVF (1999). Op basis van dit gegeven veronderstellen we dat de werkgelegenheid ook met 25% t.o.v. 1994 is toegenomen en ramen we het aantal werkzame personen bij **producenten van beelddraggers** op 374. Het aantal arbeidsjaren komt op basis van de deeltijdfactor die we in vorige onderzoeken gebruikten uit op 366.

Het aantal werkenden in de detailhandel in beelddraggers bepalen we door uit te gaan van de omzet per arbeidsjaar van de detailhandel in geluidsdraggers. Die omzet is f197.951 per arbeidsjaar. De omzet van de detailhandel beelddraggers bedroeg in 1998, exclusief BTW, 212 miljoen gulden (Screen Digest/IVF, 1999). Voor de **detailhandel in beelddraggers** komen we aldus op 1.071 arbeidsjaren, die uitgaande van dezelfde deeltijdfactor als in 1994 (ruim 0,85) door 1.249 personen worden vervuld. Hierbij moet bedacht worden dat een aparte detailhandel in beelddraggers in de praktijk niet voorkomt.

We veronderstellen dat in de **groothandel in beeldragers** net als bij de producenten van beeldragers ten gevolge van de stijging van de omzet in 1998 25% meer personen werkten dan in 1994 (Screen Digest/IVF, 1999). Daarmee komt de werkgelegenheid in 1998 op 199 personen en 191 arbeidsjaren.

De totale werkgelegenheid in de handel in beeldragers was 1.262 arbeidsjaren, verdeeld over 1.448 personen.

Videotheken boden in 1998 volgens onze schatting aan 3.841 mensen werk (zie Paragraaf 3.5). Het arbeidsvolume wordt geschat op 2.989 arbeidsjaren (CBS, 1999-d).

Werkzame personen en arbeidsjaren in de sector 'Film en video'.

	personen	arbeidsjaren
filmproducenten	1.300	370
producenten van opdrachtfilms	1.635	752
producenten van commercials	880	404
bioscopen en filmhuizen	2.353	1.072
filmverhuurkantoren	137	110
producenten van beeldragers	374	366
detailhandel in beeldragers	1.249	1.071
groothandel in beeldragers	199	191
videotheken	3.841	2.989
totaal	11.968	7.325

4.6 Omroep

Bij de zeven grote omroepen, de **A-Zendgemachtigden**, was in 1998 de werkgelegenheid in personen ongeveer 2.050 en in arbeidsjaren ongeveer 1.835, zo maken we op uit de afzonderlijke jaarverslagen over 1998 van de omroepen. Daarnaast werkten er ongeveer 1.200 freelancers bij deze omroepen. Uitgaande van een deeltijdfactor voor freelancers voor film- en televisieproducties van 0,3 (zie

Paragraaf 4.5) komt dit neer op 360 arbeidsjaren. Bij de A-zendgemachtigden gaat het dan om 3.250 werkzame personen en 2.195 arbeidsjaren.

In 1994 werd het aantal vaste medewerkers bij **andere zendgemachtigden** geraamd op 200 en het aantal freelance medewerkers op 150 (Broadcast, 1995). Recentere gegevens zijn helaas niet beschikbaar. Indien we rekening houden met een werkgelegenheidsgroei van 2,5% dan zijn deze aantallen in 1998 respectievelijk 221 en 166. Voor vaste krachten passen wij de deeltijdfactor van de grote omroepen toe, resulterend in 198 arbeidsjaren. Het aantal arbeidsjaren bij de freelancers is 50, op basis van de deeltijdfactor voor freelancers aan film en televisie. In totaal ongeveer 387 werkzame personen en 248 arbeidsjaren.

In 1998 werken bij de radio en televisie van de **Nederlandse Omroep Stichting** (NOS) 499 mensen, ofwel 455 arbeidsjaren, zo blijkt uit het Sociaal jaarverslag van de NOS over 1998. In 1998 werken bij de **Nederlandse Programma Stichting** (NPS) gemiddeld 258 mensen, ofwel 254 arbeidsjaren. Dit volgens opgave van de NPS.

Bij nationale omroepen binnen het publieke bestel werken in 1998 derhalve in totaal 4.394 personen, die 3.052 arbeidsjaren vervullen.

Bij de publieke **regionale omroepen** waren in 1998 gemiddeld 1.013 formatieplaatsen (ROOS, 1999). In de loop van 1998 is door invoering van de Wet Flexibiliteit en Zekerheid het aantal freelancers gedaald. In 1997 werkten 650 freelancers regelmatig voor de omroepen (ROOS, 1995), terwijl in 1998 naar schatting gemiddeld 600 freelancers regelmatig voor de regionale omroepen werkten. Voor het bepalen van het aantal werkzame personen delen we het aantal formatieplaatsen door de deeltijdfactor van de NOS (0,91) en komen dan op 1.113 personen in loondienst. Het aantal arbeidsjaren van de freelancers is 180 uitgaande van de deeltijdfactor voor freelancers bij film en televisie. In totaal zijn er dus 1.713 personen werkzaam voor de regionale omroepen, die 1.193 arbeidsjaren werken.

In 1998 werkten 500 betaalde krachten bij de **lokale omroepen** (OLON, 1999). Volgens opgave van de Organisatie van Lokale Omroepen in Nederland (OLON) betrof dit ongeveer 300 journalistieke medewerkers. Op basis van de deeltijdfactor voor de NOS komt dit overeen met 273 arbeidsjaren. De status van de overige 200 betaalde krachten is niet bekend, we beschouwen ze als freelancers. We passen de deeltijdfactor voor freelancers bij film en televisie toe, resulterend in 60 arbeidsjaren. In totaal rekenen we 293 arbeidsjaren.

Het aantal werknemers bij de in 1998 actieve commerciële televisie omroepen RTL4, RTL5 en Veronica is volgens opgave van de Holland Media Groep 600 personen. Wanneer we dezelfde deeltijdfactor hanteren als bij de publieke omroep komen we op 539 arbeidsjaren. SBS 6 heeft volgens eigen opgave in 1998 een werkgelegenheid van gemiddeld 98 arbeidsjaren. Wanneer we dezelfde deeltijdfactor hanteren als bij de publieke omroep komen we op 109 personen. Gezamenlijk komen we op 709 personen en 637 arbeidsjaren.²⁶

In 1998 zijn 16 commerciële radio omroepen actief (Broadcast, 1998). Navraag bij enkele omroepen leert dat gemiddeld bij een commerciële radio omroep 25 personen werkzaam zijn en dat dit neerkomt op circa 20 arbeidsjaren. Dit betekent een totaal voor commerciële radio omroepen van 400 personen en 320 arbeidsjaren.

De werkgelegenheid van **commerciële omroepen** is in totaal 1.109 personen en 957 arbeidsjaren.

Bij het **Nederlands Omroep Bedrijf** (NOB) werkten in 1998 gemiddeld 2.201 werknemers in loondienst, zo blijkt uit het Jaarverslag 1998. Bij eenzelfde deeltijdfactor als bij de NOS zijn dit 2.007 arbeidsjaren. Omdat we de activiteiten in het buitenland niet meetellen, komt de uiteindelijk auteursrechtelijke werkgele-

²⁶ We gaan ervan uit dat de freelancers die voor de commerciële televisie werken, zijn meegeteld in de aantallen bij de onafhankelijke televisieproducenten.

genheid 20% lager uit, en wel op 1.761 personen en 1.605 arbeidsjaren (NOB, 1999).

De werkgelegenheid bij **andere facilitaire bedrijven** kan bepaald worden op basis van gegevens uit het Nederlands Omroephandboek (Broadcast, 1998). Dit resulteert in ongeveer 2200 werknemers, die uitgaande van eenzelfde deeltijdfactor als de NOB 2007 arbeidsjaren vervullen.

Bij facilitaire bedrijven (inclusief NOB) werken in totaal 4.401 personen, die samen 4.014 arbeidsjaren vertegenwoordigen.

Op basis van een schatting van de branchevereniging voor Onafhankelijke TelevisieProducenten (OTP), waarbij de 15 grootste producenten zijn aangesloten, kan het aantal werkzame personen bij de grootste **televisieproducenten** in 1998 worden vastgesteld op ongeveer 2.500 mensen *inclusief* freelancers. Daarnaast zijn er circa 200 kleine producenten met gemiddeld twee werknemers en een beperkt aantal middelgrote bedrijven met gemiddeld 15 mensen in dienst (Van Gerrevink, 1997). Het aantal vaste krachten bij kleine en middelgrote bedrijven ramen wij op grond hiervan op 680. Eerdere onderzoeken volgend nemen wij aan dat, net zoals bij producenten van opdrachtfilms, de verhouding vaste krachten en freelancers ook bij de televisie producenten 1:2 is. Het totale aantal werkzame vaste krachten komt daarmee op 1.514. Met toepassing van de NOS deeltijdfactor is dit gelijk aan 1.378 arbeidsjaren. Het totale aantal betrokken freelancers is 3.027. Op basis van de deeltijdfactor voor freelancers bij film en televisie resulteert dit in 908 arbeidsjaren. Dit betekent een totaal voor televisieproducenten van 4.541 personen en 2.286 arbeidsjaren.

De Vereniging van Exploitanten van Centrale Antenne Inrichtingen (VECAI) beschikt over werkgelegenheidscijfers bij **kabelexploitanten** met betrekking tot de eerste helft van 2000. Op dat moment zijn 2.225 arbeidsjaren gemoeid met de exploitatie van de kabel. Uitgaande van een evenredige toename van de werk-

gelegenheid met de volumegroei van de kabel gaat het in 1998 om 2.100 arbeidsjaren. Omgerekend zijn dit 2.400 personen.

De **kabelkranten** bieden volgens de Nederlandse Kabelkrant Pers (NKP) aan 775 personen werk. Het gaat daarbij om 600 arbeidsjaren (NKP).

In totaal levert de kabel voor 3.175 personen werkgelegenheid op, wat neerkomt op 2.700 arbeidsjaren.

Werkzame personen en arbeidsjaren in de sector 'Omroep'.

	Personen	arbeidsjaren
A-zendgemachtigden	3.250	2.195
andere landelijke zendgemachtigden	387	248
Nederlandse Omroepprogramma Stichting	499	455
Nederlandse Programma Stichting	258	254
regionale omroepen	1.713	1.193
lokale omroepen	500	293
commerciële omroepen	1.109	957
Nederlands Omroep Bedrijf	1.761	1.605
andere facilitaire bedrijven	2.200	2.007
televisieproducenten	4.541	2.286
kabelexploitanten	2.400	2.100
kabelkrant	775	600
totaal	19.393	14.193

4.7 Software

De software-sector kent al verscheidene jaren een sterke groei en heeft een groot aandeel in de met auteursrecht verbonden werkgelegenheid. Het gaat bij software alleen om de werkgelegenheid die gemoeid is met ontwikkeling ervan. Voor de getallen betreffende personeel betrokken bij de Research & Development van software in bedrijven en personeel bij computerservice- en informatiebureaus die maatsoftware leveren hebben we van de CBS het aantal werkzame personen in de computerservice- en informatietechnologiebureaus gekregen. Voor ons doel

hebben we eigenlijk alleen een deel daarvan nodig, namelijk systeemontwikkelings-, systeemanalyse- en programmeerdiensten. Het is echter moeilijk onderscheid te maken tussen systeemontwikkelings-, systeemanalyse- en programmeerdiensten en de rest van de post computerservice- en informatietechnologiebureaus.²⁷ Daarom veronderstellen we dat de ontwikkeling in de systeemontwikkelings-, systeemanalyse- en programmeerdiensten niet anders verloopt als de ontwikkeling van de hele sector computerservice- en informatietechnologiebureaus. Zo hebben we uit beschikbare gegevens voor de hele sector de groei van 1994 naar 1997 bepaald en de cijfers uit 1994 voor de Research & Development van software in bedrijven en computerservice- en informatiebureaus die maatsoftware leveren hiermee verhoogd. Vervolgens hebben we de cijfers van 1997 met het jaarlijkse groei van de werkgelegenheid verhoogd naar 1998. Zo doende komen we voor 1998 op 11.084 werknemers betrokken bij de Research & Development van software in bedrijven en op 21.262 werknemers bij computerservice- en informatiebureaus die maatsoftware leveren, (CBS, 1998-a, CBS, 1999-c). Verder zijn er 32.004 programmeurs en ontwikkelaars die werken bij bedrijven en 3.050 die werken bij de overheid en daar voor eigen gebruik software ontwikkelen (CBS, 1999-a). Alles bij elkaar zijn dit 67.400 personen of 62.317 arbeidsjaren (CBS, 1996-b, CBS, 1998-a en CBS, 1999-c; CBS).

Werkzame personen en arbeidsjaren in de sector 'Software'.

	personen	arbeidsjaren
software	67.400	62.317
totaal	67.400	62.317

²⁷ Om deze reden heeft het CBS besloten de gegevens alleen over de hele post computerservice- en informatietechnologiebureaus te publiceren (sbi 72). Het deel systeemontwikkelings-, systeemanalyse- en programmeerdiensten (sbi 72.2) vormt wel de grootste en de belangrijkste post in dit geheel.

4.8 Multimedia / internet

In de software sector genereerde een werknemer een gemiddeld toegevoegde waarde van 115.475 gulden per jaar. Een arbeidsjaar voegt gemiddeld 124.894 gulden in waarde toe per jaar. Op basis hiervan berekenen we dat 140 miljoen toegevoegde waarde van het **internet** (zie Paragraaf 3.8) correspondeert met een werkgelegenheid van 1212 personen en met 1120 arbeidsjaren.

Het aantal arbeidsjaren in de '**home-entertainment**' software industrie schatten we aan de hand van de toegevoegde waarde per arbeidsjaar in de uitgeverijen en drukkerijen, die f150.000 bedroeg in 1998 (zie Paragraaf 3.1 en 4.1). Het aantal arbeidsjaren in de 'home-entertainment' software industrie komt hiermee op 980, het aantal personen op 1.225.

Het aantal arbeidsjaren in de '**home-entertainment**' software detailhandel schatten we aan de hand van de toegevoegde waarde per arbeidsjaar van de detailhandel in boeken, tijdschriften en kranten, die f65.000 bedroeg in 1998 (zie Paragraaf 3.1 en 4.1). Het aantal arbeidsjaren in de handel in informatiedragers komt dan op 708, het aantal personen op 885.

Werkzame personen en arbeidsjaren in de sector 'Multimedia / internet'.

	personen	arbeidsjaren
Internet	1.212	1.120
'Home-entertainment' software industrie	1.225	980
'Home-entertainment' software detailhandel	885	708
Totaal	3.322	2.808

4.9 Onderzoek

Volgens het CBS 1999 was in 1997 het arbeidsvolume van wetenschappelijk onderzoekspersoneel bij **universiteiten** 12.427 arbeidsjaren (CBS, 1999-f). Het niet-wetenschappelijke personeel voor onderzoek vertegenwoordigde 11.984 ar-

beidsjaren. In totaal waren er dus 24.411 arbeidsjaren gemoeid met onderzoek in 1997 bij universiteiten. De deeltijdfactor aan alle universiteiten voor vrouwen is 0,74 en voor mannen 0,85 (VSNU, 1999). Dit is gemiddeld 0,79. Hiervan uitgaande kunnen we berekenen²⁶ dat het in 1997 gaat om 31.002 personen. Voor 1998 schatten we bij een werkgelegenheidsgroei van 2,5% het aantal personen op 31.777 wat overeen komt met 25.021 arbeidsjaren.

Bij **researchinstellingen** nemen we alleen de werkgelegenheid mee van onderzoekers en technisch assistenten en niet van overig ondersteunend personeel. We komen dan op 13.409 arbeidsjaren (CBS, 1999-f). Omgerekend naar aantallen personen betekent dit dat 17.029 personen onderzoek doen bij een researchinstelling, uitgaande van een zelfde deeltijdfactor als bij universiteiten. Ook voor researchinstellingen gebruiken we een gemiddelde werkgelegenheidsgroei percentage van 2,5% per jaar en komen we zo het aantal personen van 17.455 en 13.744 arbeidsjaren.

In totaal hadden 49.232 personen in 1998 een baan in het onderzoek. Samen vertegenwoordigden zij bijna 38.766 arbeidsjaren.

Werkzame personen en arbeidsjaren in de sector 'Onderzoek'.

	personen	arbeidsjaren
universiteiten	31.777	25.021
researchinstellingen	17.455	13.744
totaal	49.332	38.765

4.10 Ontwerp

Binnen de groep vormgevers kunnen we onderscheid maken tussen interieurontwerpers, grafische ontwerpers en industriële ontwerpers. Zoals reeds opgemerkt bij vorig onderzoek zijn de grenzen tussen deze disciplines aan het verva-

²⁶ Bij een deeltijdfactor van 0,79 vertegenwoordigt een arbeidsjaar gemiddeld 1,265 werkgele-

gen. Steeds meer ontwerp bureaus zijn multidisciplinair in hun aanpak. Daarnaast neemt ook de overlap met reclamebureaus toe, die concurreren met grafisch ontwerpers.

De Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers (BNO), waarbij zowel ontwerpers als ontwerp bureaus zijn aangesloten, schat het aantal grafisch en industrieel ontwerpers in 1998 op ongeveer 3.600. In het register van Stichting bureau architectenregister (SBA) zijn 1.513 interieurarchitecten eind 1998 ingeschreven waarvan naar schatting 1.360 interieurarchitecten (90%) actief zijn. Het aantal **vormgevers** komt hiermee op 4.960. De deeltijdfactor is 92% (EIM, 1995). Het aantal arbeidsjaren komt dan op 4.563.

Bij de **architectenbureaus** waren in 1997 24.700 personen werkzaam. In het voorgaande hoofdstuk is vermeld dat het ontwerp en daarop gebaseerde tekenwerkzaamheden 65% van alle werkzaamheden vormen. Houden we hiermee rekening dan komen we op 16.055 personen. Zij vervullen 15.145 arbeidsjaren in 1997 (CBS, 1999-1). Uitgaande van een werkgelegenheidstoename van 2,5% per jaar, zijn in 1998 16.456 personen en dat komt overeen met 15.524 arbeidsjaren.

Bij **ingenieursbureaus** waren 59.600 personen actief in 1997. Ook hier houden we rekening met werk dat 'ontwerp' betreft. We hanteren hetzelfde percentage van de auteursrechtelijke werkzaamheden als bij architecten, waardoor het aantal werknemers 1997 uitkomt op 38.740. Omgerekend naar arbeidsplaatsen zijn dat er 36.920 (CBS, 1997-d). Hieruit schatten we op basis van het jaarlijkse gemiddelde groei van de werkgelegenheid van 2,5% voor 1998 39.709 personen en dat is 37.843 arbeidsjaren.

Bij **reclamebureaus** zijn in 1997 in totaal 40.300 personen werkzaam. Hiervan houdt 36% zich bezig met creatief werk, ofwel 14.508 personen (CBS, 1996-d). Zij vertegenwoordigen ongeveer 11.628 arbeidsjaren. Hieruit schatten we voor 1998 14.871 personen die 11.919 mensjaren werken.

Werkzame personen en arbeidsjaren in de sector 'Ontwerp'.

	personen	arbeidsjaren
vormgevers	4.960	4.563
architectenbureaus	16.456	15.524
ingénieursbureaus	39.709	37.843
reclamebureaus	14.871	11.919
totaal	75.996	69.849

4.11 Branche-organisaties

Bij organisaties die bij Stichting Auteursrechtbelangen zijn aangesloten waren in 1998 circa 523 arbeidsjaren gemoeid. Omgerekend zijn dit 658 werkzame personen.

Werkzame personen en arbeidsjaren bij 'Branche-organisaties'.

	personen	arbeidsjaren
branche-organisaties	658	523
totaal	658	523

4.12 Vergelijking met eerder verrichte onderzoeken

In deze paragraaf gaan we in op de ontwikkelingen van de met het auteursrecht verbonden werkgelegenheid vanaf 1989. We bekijken de ontwikkeling van het aantal arbeidsjaren; de ontwikkeling van de werkgelegenheid uitgedrukt in het aantal werkzame personen laat een vergelijkbaar beeld zien. We onderscheiden daarbij net als in Paragraaf 3.12 voor de onderzoeksperiode 1989 - 1998 de sectoren waaruit de bedrijfsklasse auteursrecht is opgebouwd.

In de volgende tabel is de groei van de werkgelegenheid in termen van het aantal arbeidsjaren voor de periode 1989 - 1994 en 1994-1998 per sector weergegeven.

Gemiddelde jaarlijkse groei van de werkgelegenheid in arbeidsjaren

	1989-1994	1994-1998
pers en literatuur	1,1%	1,9%
fotografie	4,2%	2,5%
beeldende kunst	-4,4%	3,6%
muziek en theater	-2,1%	4,0%
film en video	8,4%	-1,0%
omroep	14,2%	16,8%
software	15,3%	6,5%
multimedia / internet	18,9%	25,5%
onderzoek	6,0%	1,0%
ontwerp	5,8%	4,1%
brancheorganisaties	1,9%	-1,3%
totaal auteursrecht	4,5%	3,3%

De werkgelegenheid in de bedrijfsklasse auteursrecht nam uitgedrukt in het aantal arbeidsjaren, in de periode 1989 - 1994 jaarlijks met 4,5% toe en in de periode 1994-1998 met 3,3%. De sector multimedia/internet springt er in de periode 1994-1998 qua groeipercentage uit. In deze sector nam de werkgelegenheid toe met 25,5%. De groei in de sector onderzoek is laag over de periode 1994-1998 vergeleken met de eerdere periode. Bij film en video en branche organisatie wordt een daling van de werkgelegenheid geconstateerd van respectievelijk -1% en -1,3%.

Werkgelegenheid verbonden met het auteursrecht uitgedrukt in werkzame personen en arbeidsjaren in 1998

	personen	% totaal	arbeidsjaren	% totaal
Pers en literatuur	132.260	1,71	102.763	1,68
zelfstandige auteurs	12.731	0,16	11.385	0,19
pers- en nieuwsbureaus	738	0,01	517	0,01
uitgeverijen en drukkerijen	89.548	1,16	70.743	1,15
handel in boeken en tijdschriften	12.067	0,16	8.642	0,14
bibliotheken	17.176	0,22	11.476	0,19

Werkgelegenheid verbonden met het auteursrecht uitgedrukt in werkzame personen en arbeidsjaren in 1998 (vervolg)

	personen	% totaal	arbeidsjaren	% totaal
Fotografie	4.521	0,06	4.079	0,07
Beeldende kunst	18.133	0,23	13.937	0,23
beeldend kunstenaars	15.286	0,20	12.106	0,20
musea voor beeldende kunst	1.441	0,02	1.096	0,02
kunstmiddeling en handel in oude kunst	1.406	0,02	735	0,01
Muziek en theater	36.892	0,48	21.922	0,36
componisten, tekstdichters en uitvoerenden	22.500	0,29	11.250	0,18
schouwburgen, theaters en concertzalen	3.774	0,05	1.887	0,03
producenten van geluidsdragers	3.230	0,04	3.031	0,05
handel in geluidsdragers	7.388	0,10	5.754	0,09
Film en video	11.968	0,15	7.325	0,12
AV-producenten	3.815	0,05	1.526	0,02
bioscopen en filmverhuurkantoren	2.490	0,03	1.182	0,02
producenten van beelddragers	374	0,00	366	0,01
handel in beelddragers	1.448	0,02	1.262	0,02
videotheken	3.841	0,05	2.989	0,05
Omroep	19.393	0,25	14.193	0,23
landelijke zendgemachtigden en NOS	4.394	0,06	3.152	0,05
regionale zendgemachtigden	1.713	0,02	1.193	0,02
lokale zendgemachtigden	500	0,01	293	0,00
commerciële omroep	1109	0,01	957	0,02
productiebedrijven	4.541	0,06	2.286	0,04
facilitaire bedrijven	3.961	0,05	3.612	0,06
kabeltelevisie	3.175	0,04	2.700	0,04
Software	67.400	0,87	62.317	1,02
Multimedia / internet	3.322	0,04	2.808	0,05
internet	1.212	0,02	1.120	0,02
home entertainment software industrie	1.225	0,02	980	0,02
home entertainment software detailhandel	885	0,01	708	0,01
Onderzoek	49.232	0,64	38.765	0,63
universiteiten	31.777	0,41	25.021	0,41
researchinstellingen	17.455	0,23	13.744	0,22
Ontwerp	75.996	0,98	69.849	1,14
vormgevers	4.960	0,06	4.563	0,07
architectenbureaus	16.456	0,21	15.524	0,25
ingenieursbureaus	39.709	0,51	37.843	0,62
reclamebureaus	14.871	0,19	11.919	0,19
Branche-organisaties	658	0,01	523	0,01
Totaal	419.775	5,43	338.481	5,52
Totale economie	7.724.000	100%	6.128.000	100%

5 Invloed van het auteursrecht op de betalingsbalans

In dit hoofdstuk komt de internationale economische betekenis van het auteursrecht aan de orde. Deze blijkt uit de invloed van het auteursrecht op de lopende rekening van de betalingsbalans. Het betreft dan de import en export van met auteursrecht verbonden goederen en de inkomens uit film- en auteursrechten.

De betekenis van het auteursrecht voor de economische relatie met het buitenland komt op drie manieren tot uiting. In de eerste plaats gaat het om de handel in goederen. Te denken valt aan boeken, foto's, kunstwerken, cd's, videofilms en software. Behalve handel in goederen vindt er in de tweede plaats ook handel plaats in rechten, zoals film- en auteursrechten. Er worden vergoedingen betaald voor het gebruik van deze rechten. Als laatste lopen er ook geldstromen van Nederland naar het buitenland en omgekeerd als gevolg van inkomen uit arbeid. Over deze laatste categorie ontbreken echter gegevens, waardoor deze inkomsten en uitgaven niet meegerekend kunnen worden.

Dat geldt eveneens voor de diensten die aan het buitenland worden verleend. Een auteursrechtelijke relevante dienst is bijvoorbeeld een muziekkuitvoering van een Nederlands gezelschap in het buitenland. Hierover worden gegevens verzameld maar niet over het auteursrechtelijk aandeel, zodat we de diensten daarom buiten beschouwing moeten laten.²⁹

²⁹ Voor diensten ligt het achterhalen van de import en export een stuk moeilijker dan voor goederen omdat de handel in diensten niet via de douane-aangifte wordt geregistreerd. De belangrijkste registratiebron voor de handel in diensten is De Nederlandsche Bank, die de betalingen voor deze diensten bijhoudt. Er is bekend hoeveel waarde de verhandelde diensten vertegenwoordigen. Niet bekend is echter, welk aandeel auteursrechtelijk relevante diensten hierin hebben. Daarover geeft de categorie-indeling van De Nederlandsche Bank geen inzicht.

5.1 Goederen

Bij de handel met het buitenland moet in beginsel een onderscheid worden gemaakt tussen goederen en diensten. Goederen zijn, in tegenstelling tot diensten, goed te traceren wanneer ze worden verhandeld. Op basis van de verplichte aangifte bij de douane produceert het CBS jaarstatistieken van de buitenlandse handel 1998.³⁰ In deze statistieken zijn alle met het buitenland verhandelde goederen verwerkt. Zodoende kunnen import en export worden vastgesteld voor alle sectoren die in de voorgaande hoofdstukken zijn onderscheiden.

De import en export van goederen uit sectoren die in de vorige hoofdstukken de revue passeerden, zullen we nu stuk voor stuk langslopen.

Bij de sector **pers en literatuur** gaat het om boeken, tijdschriften, kranten, reclamewerk en cartografische werken. Uit de gegevens van het CBS blijkt dat in 1998 de export 1.333 miljoen gulden bedroeg en de import 1.024 miljoen gulden. Het exportsaldo van de sector 'pers en literatuur' was derhalve 310 miljoen gulden.

In de sector **fotografie** gaat het om de handel in belichte en/of ontwikkelde films. De export bedroeg 3 miljoen gulden, de import 18 miljoen gulden. Het saldo is 15 miljoen gulden negatief.

De handel in **beeldende kunst** betreft voornamelijk schilderijen en daarnaast gravures, etsen en beeldhouwwerk. In 1994 werd er voor 67 miljoen gulden uitgevoerd en voor 134 ingevoerd, wat resulteert in een handelssaldo van 67 miljoen gulden negatief.

In de sector **muziek en theater** vormen cd's de belangrijkste handelswaar. De export van goederen bedroeg 938 miljoen gulden, de import 445 miljoen gulden. Het exportoverschot is 493 miljoen gulden.

³⁰ Deze statistieken worden niet langer gepubliceerd. De hier verwerkte gegevens zijn per fax van het CBS ontvangen.

De sectoren **film en video** en **omroep** voegen we vanwege het beschikbare materiaal samen. De uitvoer kwam in 1994 uit op 321 miljoen gulden. De invoer bedroeg 55 miljoen gulden. Per saldo werd 266 miljoen gulden uitgevoerd.

Volgens het CBS was de invoer van goederen in de sector **software** 2112 miljoen gulden. De uitvoer had een omvang van 1969 miljoen gulden. Het handelssaldo in softwareproducten was derhalve 142 miljoen gulden negatief.

5.2 Film- en auteursrechten

De Nederlandsche Bank registreert het buitenlandse betalingsverkeer dat met de film- en auteursrechten verband houdt onder het kopje 'primaire inkomens uit onlichamelijke zaken'.³¹ Uit cijfers die De Nederlandsche Bank ons heeft doen toekomen, blijkt dat Nederland in 1998 uit het buitenland 1363 miljoen gulden ontving voor film- en auteursrechten. Daar tegenover staat een bedrag van 1625 miljoen gulden dat voor film- en auteursrechten aan het buitenland werd betaald. Per saldo betaalde Nederland 262 miljoen gulden.

5.3 Saldo lopende rekening

Het saldo op de lopende rekening in 1998 dat betrekking heeft op het auteursrecht, verkrijgen we door de optelsom van de hiervoor berekende in- en uitvoer, in combinatie met de film- en auteursrechten. De export bedroeg in totaal 4.774 miljoen gulden, de import 3.645 miljoen gulden. Het exportoverschot was dus 845 miljoen gulden. Aan film- en auteursrechten daarentegen werd 262 miljoen gulden meer uitgegeven dan er werd ontvangen. Het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans met het buitenland vertoont, voor wat betreft auteursrechtelijke relevante goederen, een positief saldo van 583 miljoen gulden.

³¹ De Nederlandsche Bank maakt geen onderscheid tussen vergoedingen voor het gebruik van film- en auteursrechten en transacties in de rechten zelf.

Waarde van de export, import, het saldo van die twee en de film- en auteursrechten in miljoenen guldens in 1998

	Export	import	saldo
pers en literatuur	1.333	1.024	310
fotografie	3	18	-15
beeldende kunst	67	134	-67
muziek en theater	938	445	493
film, video en omroep	321	55	266
software	1.969	2.112	-142
totaal goederen	4.774	3.645	845
film- en auteursrechten	1.363	1.625	-262
lopende rekening	6.137	5.270	583

Afgaande op het saldo in de bovenstaande tabel blijkt dat Nederland een sterke internationale positie heeft in de sectoren pers en literatuur, muziek en theater en film, video en omroep. Nederland is echter een netto importeur in de sector software, we betalen meer aan film- en auteursrechten dan we ontvangen.

6 Internationale vergelijking

De economische betekenis van het auteursrecht wordt behalve in Nederland ook in het buitenland onderzocht. Na een aarzelende start in de jaren zeventig in Canada, Zweden en de VS (Amerika had overigens in 1954 reeds een eerste poging ondernomen) laten vanaf de jaren tachtig en zeker vanaf de jaren negentig steeds meer landen onderzoek verrichten naar de omvang en het economisch belang van hun culturele en auteursrechtelijke sector. In 1997 hadden 10 landen over de jaren heen 25 auteursrechtelijke studies gepubliceerd. In dit hoofdstuk zullen de uitkomsten van de huidige en de vorige SEO-studie voor Nederland worden vergeleken met de resultaten uit recente studies voor Finland, Spanje, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Hierbij dient opgemerkt dat aanpak en peiljaar voor de berekeningen tussen landen verschillen. We zullen de verschillen in aanpak kort toelichten.

6.1 Methode

Het is nu algemeen aanvaard dat de toegevoegde waarde de belangrijkste maatstaf is voor het meten van de economische betekenis van het auteursrecht. Alle ons bekende buitenlandse onderzoeken nemen dit als uitgangspunt.

De werkgelegenheid is eveneens een belangrijke graadmeter voor de economische betekenis van het auteursrecht. Meestal - ook bij studies die we hierna behandelen - wordt uitgegaan van het aantal banen of werkzame personen. De Nederlandse auteursrechtonderzoeken hebben daarnaast ook steeds het aantal arbeidsjaren berekend. Het aantal werkzame personen is groter dan het aantal arbeidsjaren omdat niet iedereen voltijds werkt. In die zin geeft het aantal arbeidsjaren een objectiever beeld dan het aantal werkzame personen. Dat aantal is mede afhankelijk van de gemiddelde werktijden, een factor die minder met het auteursrecht van doen heeft dan met de maatschappelijke en culturele verschil-

len per land. Nederland heeft overigens het meeste aantal deeltijdwerkers van alle geïndustrialiseerde landen (OECD, 2000, Tabel E, p. 218).

Niet alle landen bespreken de invloed van het auteursrecht op de betalingsbalans. In de hierna besproken studies heeft alleen de VS-studie een hoofdstuk over de uitvoer van 'copyrighted material'. In onze studie kijken we zowel naar invoer als naar uitvoer.

Een ander belangrijk item bij internationale vergelijking van auteursrechtonderzoeken vormt de definiëring van de geconstrueerde bedrijfsklasse auteursrecht. Welke activiteiten tellen mee en welke niet? Niet in elk land worden dezelfde sectoren meegerekend. Het Amerikaanse onderzoek is bijvoorbeeld uitgebreider dan het Nederlandse onderzoek, omdat het ook sectoren meetelt die aan het auteursrecht gerelateerd zijn (zoals fabrikanten van televisie-apparaten en computers), of met de distributie te maken hebben (transport als onderdeel van de distributie). In de Spaanse studie wordt naast de culturele sector ook de vrijetijdssector meegeteld waarbij bijvoorbeeld gekeken wordt naar sportmanifestaties en circusartiesten. Deze voorbeelden laten zien dat een discussie over de precieze afbakening van de sector onvermijdelijk is. Vaak geeft de beschikbaarheid van statistische gegevens de doorslag. Ook spelen gemaakte keuzen in eerdere studies een rol.

6.2 Verenigde Staten

De Amerikaanse studie heeft betrekking op 1997 (Siwek, 1999). Voor de Amerikaanse culturele industrie zijn gegevens beschikbaar voor het jaar 1997 en voor alle jaren vanaf 1987 tot en met 1997. Het Amerikaanse onderzoek baseert zich op verschillende bronnen. De toegevoegde waarde cijfers zijn meestal afkomstig van de Bureau of the Census, de werkgelegenheidscijfers van het Bureau of Labor Statistics. Net als in Nederland vallen de statistische categorieën niet exact samen met de auteursrechtelijk relevante productie. Maar omdat de Amerikaan-

se statistieken veel gedetailleerder zijn dan de Nederlandse is de dataverzameling eenvoudiger.

Een belangrijk verschil met het Nederlandse onderzoek is dat de Amerikanen vier verschillende categorieën onderscheiden. In de eerste plaats zijn er de zogenaamde 'core copyrights industries' waar auteursrechtelijke producten worden gecreëerd en geproduceerd; deze tellen volledig mee. Deze 'core' lijkt het meest op onze definitie van de culturele industrie. Daarnaast zijn er sectoren die gedeeltelijk meetellen omdat auteursrechtelijke producten daar maar voor een deel belangrijk zijn, de 'partial copyrights industries'. Hiertoe horen bijvoorbeeld textiel- en formulierontwerpers en architecten. In de derde plaats zijn er 'copyright related industries'. Dit zijn bedrijven die materialen maken die uitsluitend bedoeld zijn om auteursrechtelijk materiaal te gebruiken, zoals fabrikanten van televisies en computers en dergelijke. Deze groep wordt in het Nederlandse onderzoek niet meegeteld. De vierde categorie wordt gevormd door de 'distribution copyright industries'. Dit zijn de sectoren die zich bezig houden met de distributie en verspreiding van auteursrechtelijke producten: bibliotheken, groothandel en detailhandel, en transportondernemingen. De som van de vier categorieën – 'total' copyright industrieën genoemd – is veel ruimer dan de in dit rapport gehanteerde definitie. Welke sector precies tot elk van de vier categorieën wordt gerekend, is eerder beschreven in Siwek en Furchtgott Roth (1990).

In het Amerikaanse onderzoek ontbreekt een uitgebreide beschrijving van de analyse. De resultaten worden slechts voor de vier genoemde auteursrechtindustrieën gepresenteerd. De vergelijking zal zich beperken tot de 'core copyrights industries', in het Amerikaanse onderzoek veruit de belangrijkste groep met 66% van de totale toegevoegde waarde van de copyright industries in 1997. De 'distribution copyrights industries', de tweede belangrijkste categorie, goed voor 19% van het totaal, kunnen niet worden vergeleken omdat in het Nederlandse onderzoek het transport niet is meegeteld, en niet duidelijk is wat het aandeel van het transport in het Amerikaanse onderzoek is. Voor de 'related' en

'partial copyrights industries' (10% en 5% van het totaal) ontbreekt eveneens het inzicht in de details. In de onderstaande tabel vergelijken we de sector auteursrecht in Nederland met de 'core' en de 'total copyright industries' in de Verenigde Staten.

Toegevoegde waarde en werkzame personen voor de Verenigde Staten (1997) en Nederland (1998) als aandeel van het Bruto Binnenlands Product en de totale werkgelegenheid.

	Toegevoegde waarde		Werkzame personen	
	V.S.	Nederland	V.S.	Nederland
'core copyrights industries' VS	4,3%		2,9%	
sector auteursrecht Nederland		5,5%		5,5%
'total copyrights industries' VS	6,5%		5,3%	

De cijfers zijn weliswaar vanwege de definitieverschillen niet helemaal vergelijkbaar, maar het bovenstaande overzicht geeft toch een goed beeld van het economische belang van het auteursrecht in beide landen. De aandelen in Nederland zijn hoger dan voor de 'core copyright industries' in Amerika en liggen eerder in de buurt van de 'total copyright industries' terwijl we in dit rapport een minder omvattende definitie voor de auteursrechtelijke sector hanteren dan is gebruikt voor 'total copyright industries' in het Amerikaanse rapport.

Definitieverschillen kunnen gedeeltelijk worden ondervangen door te kijken naar de groei van de sector in plaats van naar het aandeel in het BNP. Door de groei van de bedrijfsklasse auteursrecht te vergelijken met de groei van de totale economie kan worden gezien of het economisch belang van het auteursrecht toeneemt of juist afneemt. Voor de Verenigde Staten en Nederland is deze vergelijking gemaakt.

Gemiddelde jaarlijkse reële groei van de bedrijfsklasse auteursrecht en van de nationale economie voor de Verenigde Staten en Nederland

Gemiddelde jaarlijkse groei	V.S. (1994-1997)	Nederland (1994-1998)
Auteursrecht	7,4%	5,6%
totale economie	3,3%	3,2%

In de Verenigde Staten groeide zowel de 'core' als de 'total copyright industries' jaarlijks met 7,4%. Dat is meer dan twee keer zo hoog als de reële groei van de Amerikaanse economie. In Nederland is de groei van de auteursrechtelijke sector ook veel groter dan de gemiddelde groei van de economie als geheel. De Nederlandse groei is minder sterk dan de Amerikaanse.

6.3 Finland

In mei dit jaar verscheen een meting van de omvang van de Finse auteursrechtelijke sector in 1997 uitgevoerd door de Media Group van de Business Research and Development Centre van de School of Economics and Business Administration van Turku (Petteri Sinervo 2000). Deze studie werd uitgevoerd in opdracht van de Finnish Copyright Institute. Het is de tweede Finse studie. De vorige werd gepubliceerd in 1991 en betrof de situatie in 1988.

In de Finse studie wordt onderscheid gemaakt tussen de 'core copyright industries' en de 'copyright dependent industries'. De 'core copyright industries' bestaat uit de sectoren waar auteursrechtelijke producten worden gecreëerd en geproduceerd. Het zijn sectoren die volgens de Finse studie 'would not exist without copyright works'. In de 'copyright dependent industries' is de creatie van toegevoegde waarde in hoge mate afhankelijk van auteursrechtelijk werk. Of zoals de Finse studie stelt: 'these industries would be considerably smaller without copyright works'. In de Finse studie wordt naar de 'copyright dependent' sector verwezen als de auteursrechtelijke hardware sector. In deze sector zijn begrepen de productie van apparaten en instrumenten (onder meer TV's, ra-

dio's, videorecorders, computers, muziekinstrumenten, fototoestellen en film camera's). Deze Finse sector is min of meer vergelijkbaar met wat in de Amerikaanse studie wordt omschreven als de 'copyright related industries'.

De Finse studie ontwikkelt drie maatstaven voor het meten van het economisch belang van de auteursrechtelijke sector: omzet, toegevoegde waarde en werkgelegenheid. Voor de 'core' auteursrechtelijk sector is de toegevoegde waarde 4,13% van het bruto binnenlands product (BNP) van Finland in 1997 en 3,98% van de totale werkgelegenheid. De 'copyright dependent' sector komt op 0,92% van het BNP en op 0,66% van de werkgelegenheid. Bij elkaar opgeteld komt de totale auteursrechtelijke sector dan op 5,05% van het BNP en op 4,64% van de werkgelegenheid.

Toegevoegde waarde en werkzame personen voor Finland (1997) en Nederland (1998) als aandeel van het Bruto Binnenlandse Product en de totale werkgelegenheid

	Toegevoegde waarde		Werkzame personen	
	Finland	Nederland	Finland	Nederland
'core copyrights industries' Finland	4,1%		4,0%	
sector auteursrecht Nederland		5,5%		5,5%
'total copyrights industries' Finland	5,0%		4,6%	

In de bovenstaande tabel vergelijken we de Finse en Nederlandse situatie voor wat betreft toegevoegde waarde en werkgelegenheid als aandeel van het Bruto Binnenlands Product en de werkgelegenheid. Net als voor de eerdere tabel waarin we Nederland en de Verenigde Staten vergeleken, komt Nederland ook ten opzicht van Finland op een hoger aandeel uit zowel in toegevoegde waarde als in werkgelegenheid. Gegeven de verschillen in definitie kan deze vergelijking als niet meer dan een ruwe indicatie worden gezien. Wel is opmerkelijk dat de Nederlandse auteursrechtelijke sector zowel qua toegevoegde waarde als qua werkgelegenheid hoger scoort dan de zeer ruime definities van de 'total copyright sector' in Finland en de VS.

6.4 Het Verenigd Koninkrijk

Op de website van het Britse Department of Culture, Media en Sport (www.culture.gov.uk/creative/index.html) is informatie te vinden over de omvang van een aantal culturele sectoren in het Verenigd Koninkrijk. De gepubliceerde bron van deze publicatie is DCMS,1998. De studie is in 1998 verschenen. Het is echter niet duidelijk op welk jaar de gepubliceerde cijfers betrekking heeft (vermoedelijk 1997). De tekst op de website is gelardeerd met allerlei normatieve beschouwingen en uitweidingen over de gepresenteerde sectoren, terwijl aan de andere kant een redelijke statistische verantwoording van de metingen ontbreekt. Desondanks is dit een interessante studie omdat het de enige recente bron is die op zijn minst een indicatie geeft van de omvang van de culturele sector in het Verenigd Koninkrijk.

Voor de verschillende sectoren wordt een meting gepresenteerd van de totale omzet, de totale uitvoer en de werkgelegenheid. In de Britse studie wordt in tegenstelling tot wat gebruikelijk is de totale omzet gemeten en niet de toegevoegde waarde. De totale omzet geeft een overschatting van de economische betekenis van de culturele sector omdat het omzetcijfer niet is gecorrigeerd voor de aankopen door de culturele sector van producten en diensten uit andere sectoren. Wel wordt vermeld dat in 1995 de toegevoegde waarde van de culturele industrie gelijk was aan 25 miljard Engelse ponden en dat is 4% van het BBP (zie Towse (2000), p.32). De werkgelegenheids cijfers zijn wel vergelijkbaar met andere buitenlandse onderzoeken. De totale werkgelegenheid komt op circa 1 miljoen personen in de Britse culturele sector. Op een totaal van boven de 27,5 miljoen werkenden in 1997 (OECD, Employment Outlook) betekent dit een aandeel van 3,6%. Ter vergelijking het Nederlandse aandeel in het BBP is 5,5% en in de werkgelegenheid eveneens 5,5%.

6.5 Spanje

De doelstelling van het Spaanse onderzoek is om het aandeel van de Spaanse culturele en recreatie sector te meten in het BBP in 1992 en 1993. Hierbij wordt de culturele en recreatie sector onderverdeeld in drie subsectoren. Subsector 1 heeft betrekking op de creatie en productie van auteursrechtelijke producten (pers en literatuur, film, beeldende kunst etc.) en op activiteiten in de sfeer van vrije tijd en ontspanning (bijvoorbeeld circus, bungalow parken, sportevenementen etc.). Subsector 2 omvat de eerste subsector en voegt daaraan toe indirecte activiteiten (bioscopen, filmlaboratoria, sportfaciliteiten etc.) die sterk verbonden zijn met de eerste subsector. Subsector 3 is gelijk aan de tweede subsector met daaraan toegevoegd sectoren die direct of indirect zorgen voor de verspreiding van culturele en vrije tijdsproducten (zoals papierfabrieken, muziekinstrumenten, telecommunicatie). Daarnaast wordt ook apart gekeken naar aan de culturele en recreatie sector gerelateerde activiteiten. Daarmee wordt bedoeld: wetenschappelijke onderzoeksinstellingen, ingenieurs-, architecten- en stadsplanningsbureaus.

Vervolgens wordt in de Spaanse studie veel aandacht besteed aan het meten van de toegevoegde waarde. Ze hanteren twee benaderingswijzen voor het meten van de toegevoegde waarde. De eerste is gebaseerd op gebruik van gegevens op bedrijfstakniveau van de Spaanse BTW belastingdiensten. De tweede benaderingswijze is de meer gebruikelijke bewerking van de gegevens van de Nationale Rekeningen. Beide benaderingswijzen hebben in de Spaanse context hun voor- en nadelen.

We presenteren hieronder de resultaten waarbij gebruik wordt gemaakt van informatie uit de Nationale Rekeningen.

Aandeel van de culturele en recreatiesector in het BNP

	Als % van het BNP	
	1992	1993
Subsector 1	1,6	1,6
Subsector 2	1,8	1,8
Subsector 3	2,5	2,5
Subsector 3 + Additionele activiteiten	3,1	3,1

De Spaanse benadering is nogal afwijkend van wat ondertussen internationaal de min of meer geaccepteerde methode is. De definitie van de onderzochte sector is ruimer dan in andere landenstudies. Kijk bijvoorbeeld naar het toevoegen van de sector recreatie en vrije tijd en het meenemen van sectoren (bijvoorbeeld papierproductie) die slechts met enige afstand gerelateerd zijn aan de auteursrechtelijke productie. Desondanks is het aandeel van de onderzochte sector in het BNP relatief laag vergeleken met andere landen. Dat is vooral duidelijk indien we ons beperken tot subsector 1 die grotendeels overeenkomt met de 'core' auteursrechtelijke industrie zoals die in andere studies wordt gedefinieerd. Hier is het aandeel naar boven afgerond, hooguit 1,6% van het BNP. Dat heeft voor een deel te maken met het meetmoment (1992 en 1993) maar vermoedelijk ook met het economisch ontwikkelingsniveau van de Spaanse economie vergeleken met relatief rijke landen zoals Nederland en de VS.

6.6 Conclusie

Een voorzichtige conclusie uit het overzicht van de internationale studies hierboven is dat de Nederlandse auteursrechtelijke sector in 1998 qua economische betekenis (gemeten als aandeel in het BBP en de werkgelegenheid) vergelijkbaar is met andere landen en misschien wellicht hoger is dan in andere landen. Maar gegeven de definitieverschillen moet dit resultaat met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Geraadpleegde Literatuur

Adformatie (1999), **Adformatie bureaubijlage 2000**, Amsterdam

ANP, Algemeen Nederlands Persbureau (1999), **Jaarverslag 1998**, Stichting Algemeen Nederlands Persbureau ANP, Rijswijk

BBC, De media en reclame bank (1999), **Jaarboek mediabestedingen 1998**, Amsterdam

Biblion uitgeverij/Media Business Press (2000), **De mediamarkt in Nederland en Vlaanderen 2000**, Den Haag/Rotterdam

Blauw New Media Consulting (1999), **'Dutch based' – on-line retailers versterken positie**, www.blauwnewmedia.nl

BNO (1999), **Achtergrondanalyse branche monitor 1997**, in: Vormberichten 06, p. 6-7

Broadcast (1995), **Nederlands omroephandboek 1995/1996**, Hilversum

Broadcast (1998), **Nederlands omroephandboek 1998/1999**, Hilversum

Buma/Stemra (1999), **Jaarverslag 1998**, Amstelveen

Bureau Driessen, B. van der Lelij e.a. (1996), **Componeren in Nederland**, Utrecht

Bureau Driessen, (1999), **Dans!**, Utrecht

Centraal Bureau voor de Statistiek (1992), **Kunstuitleen 1990**, Sociaal-culturele berichten 1992-11, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1994), **Enquête beroepsbevolking 1993**, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1995-a), **Automatiseringsstatistieken, overheidstatistieken 1993-1995**, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1995-b), **Podiumkunsten**, Sociaal-culturele berichten 1995-10, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1996-a), **Automatiseringsstatistieken, particuliere sector 1994-1996**, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1996-b), **Computerbranche 1994**, Onder de loep genomen, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1996-c), **Cultuurbeheer, musea 1994**, Sociaal-culturele berichten 1996-4, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1996-d), **Marketing 1994**, Onder de loep genomen, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1996-e), **Openbare bibliotheken 1995**, Sociaal-culturele berichten 1996-11, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1996-f), **Verhuur en lease 1994**, Onder de loep genomen, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1997-a), **Computerbranche 1995**, Onder de loep genomen, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1997-b), **Samenvattend overzicht van de industrie 1995**, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1997-c), **Statistisch bulletin 53e jaargang nummer 15**, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1997-d), **Technische dienstverlening 1995**, Onder de loep genomen, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1998-a), **Computerbranche 1996**, Onder de loep genomen, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1998-b), **Samenvattend overzicht van de industrie 1996-1997**, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1998-c), **Samenvattend overzicht van de industrie 1998**, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1998-d), **Samenvattend overzicht van de industrie 1999**, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1999-a), **Automatisering bij bedrijven en overheid 1997-1999**, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1999-b), **Jaarboek Cultuur 1998/99**, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1999-c), **Jaaroverzicht computerbranche 1997**, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1999-d), **Jaaroverzicht verhuur en lease 1997**, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1999-e), **Jaarstatistiek van de internationale handel 1997**, Voorburg /Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek (1999-f), **Kennis en economie 1999**, Elsevier bedrijfsinformatie, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek/Nederlands Verbond van de Groothandel (1999-g), **Kerncijfers groothandel 1999**, Voorburg /Heerlen

- Centraal Bureau voor de Statistiek (1999-h), **Musea 1997**, Voorburg/Heerlen
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1999-i), **Nationale rekeningen 1998**, 's-Gravenhage
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1999-j), **Podiumkunsten 1997/98**, Voorburg/Heerlen
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1999-k), **Statistisch bulletin 52**, Voorburg/Heerlen
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1999-l), **Technische dienstverlening 1997**, Voorburg/Heerlen
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1999-m), **Wetenschappelijke en speciale bibliotheken 1997**, Voorburg/Heerlen
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2000-a), **Bedrijven in Nederland 1999**, Voorburg/Heerlen
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2000-b), **Industriemonitor, juni 2000**, Voorburg/Heerlen
- Centraal Bureau voor de Statistiek/Nederlands Verbond van de Groothandel (2000-c), **Kerncijfers groothandel 2000**, Voorburg/Heerlen
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2000-d), **Kwartaalbericht**, Commerciële dienstverlening 2000/1, Voorburg/Heerlen
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2000-e), **Statistisch Jaarboek 2000**, Voorburg/Heerlen
- CIBB, Centrum voor Innovatie van Beroepsonderwijs Bedrijfsleven, C.E. van Gaalen-Oordijk, L.A. Offenbergen, W. de Vries (1993), **Actuele en toekomstige journalistieke arbeidsmarkt**, HBO-Raad, 's-Gravenhage
- DCMS (1998), **Creative Industries Mapping Document**, Department of Media, Culture and Sports, (DCMS), Londen
- EIM, P. Th. van der Zeijden (1995), **Ontwerp-bureaus en ontwerpers: rapportage aanvullende vragen bij de Branchemonitor**, Zoetermeer
- EIM, R.A. Gerritsen, (1999-a), **De muziekdetailhandel**, Brancheschets 1999 Hoofdbedrijfsschap detailhandel, Den Haag
- EIM, P.J. Leunissen, (1999-b), **Detailhandel in beeld- en geluidsdragers**, Brancheschets 1999 Hoofdbedrijfsschap detailhandel, Den Haag
- FENIT/CBS, Federatie Nederlandse IT/Centraal Bureau voor de Statistiek (1997), **Automatisering in Nederland**, Voorburg/Heerlen
- FENIT/Heliview, Federatie Nederlandse IT/Heliview (1999), **FENIT-Marktmonitor 1998-1999**, Woerden

Stichting Fonds voor de Letteren (1999), **Jaarverslag 1998**, Amsterdam

Fonds voor de scheppende toonkunst (1999), **Jaarverslag 1998**, Amsterdam

Garcia Gracia, I., Encinar del Pozo, I., and F.-F. Munoz Perez (1997), **The Culture and Leisure Industry in Spain: Its Contribution to the GDP**, Fundacion Autor

Gerrevink, H. van (1997), **Beeldspraak**, Afstudeerscriptie Universiteit van Groningen, Groningen

GfK, t.b.v. NVPI/Stemra, (2000-a), **Rapportage interact panel**; CD-huur, rapportage 1996 Amsterdam

GfK, t.b.v. NVPI/Stemra, (2000-b), **Rapportage interact panel**; CD-huur, rapportage 1998, Amsterdam

IVA, Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek van de Katholieke Universiteit Brabant, H. Vinken en L. van Dun (1996), **Fotografen in Nederland 2: erkenning en inkomensvorming van fotografen via het beeldend kunstbeleid van het Rijk**, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Rijswijk

KPMG, Stephen Hodes e.a. (1996), **De maatschappelijke en economische betekenis van de professionele kunsten voor Amsterdam**, Amsterdams Uitbureau, Amsterdam.

Ministerie van Economische Zaken/ATKearny (1997), **Bedrijfstaktoets 1997: papieren (golf)kartonindustrie; zoetwarenindustrie; audiovisuele sector; oplegger-, aanhanger- en carrosseriebouwindustrie**, Den Haag

NBLC/Boekblad (1996), **Gidsinformatiesector 1996/1997**, Den Haag/Rotterdam

NFC, Nederlandse Federatie voor de Cinematografie (1999), **Jaarverslag 1998**, Amsterdam

NOB, Nederlands Omroepproductie Bedrijf (1999), **Jaarverslag 1998**, Hilversum

NOS, Nederlandse Omroepprogramma Stichting (1999-a), **Jaarrekening 1998**, Hilversum

NOS, Nederlandse Omroepprogramma Stichting (1999-b), **Sociaal jaarverslag 1998**, Hilversum

NPS, Nederlandse Programma Stichting (1999), **Jaarrekening 1998**, Hilversum

NVPI, Nederlandse Vereniging van Producenten en Importeurs van beeld- en geluiddraggers (1995), **Jaarbeeld 1994**, Hilversum

NVPI, Nederlandse Vereniging van Producenten en Importeurs van beeld- en geluiddraggers (1999), **Cijferschrift 1998**, Hilversum

OECD (1998), **Employment Outlook 1998**, OECD Paris

OECD (2000), **Employment Outlook 2000**, OECD Paris

OLON, Organisatie van Lokale Omroepen in Nederland (1995), **Jaarverslag 1994**, Nijmegen

OLON, Organisatie van Lokale Omroepen in Nederland (1999), **Jaarverslag 1998**, Nijmegen

ROOS, Stichting Regionale omroep, overleg en samenwerking (1999), **Jaarverslag 1998**, Hilversum

ROOS, Stichting Regionale omroep, overleg en samenwerking (2000), **Financiering regionale televisie**, in: www.roosrtv.nl, Hilversum

Screen Digest/ International Video Federation (1999), **The European Video Yearbook 1999/2000**, London/Belgium

SEO, Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam (1986), **De economische betekenis van het auteursrecht**, Amsterdam

SEO, Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam (1989), **De economische betekenis van het auteursrecht 2, rapportage 1989**, Amsterdam

SEO, Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam (1993), **De economische betekenis van het auteursrecht in 1989, rapportage 1993**, Amsterdam

SEO, Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam, F. van Puffelen, Y. Kleekamp en A.J.G. Meulenbeek (1994), **Nederlandse ontwerpers en de Europese eenwording**, Amsterdam

SEO, Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam (1996), P. Hopstaken, H. Meulenbeek en M. Rengers, **Fotografen in Nederland 1: de sociaal-economische positie van fotografen belicht**, Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen, Rijswijk

SEO, Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam (1997), **De economische betekenis van het auteursrecht in 1994, rapportage 1997**, Amsterdam

SEO, Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam, N. Brouwer, H. Meulenbeek, m.m.v. C. Zijdeveld (2000), **De markt voor beeldende kunst en de financiële positie van beeldend kunstenaars 1998**, Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen, Zoetermeer

Sinervo, P. (2000), **The Economic Importance of Copyright Industries in Finland**, Media Group, Business Research and Development Centre, Turku School of Economics and Business Administration

Siwek, S. E. (1999), Copyright Industries in the US Economy, **Economists Incorporated**, Washington D.C.

TNO Studiecentrum voor Technologie en Beleid, P. Rutten (1997), **Economisch Belang van de Muziekindustrie in Nederland**, Apeldoorn

Towse, R. (2000), **Creativity, Incentive and Reward: An Economic Analysis of Copyright and Culture in the Information Age**, doctoral dissertation, Erasmus Universiteit Rotterdam

VAP, Vereniging van Audiovisuele Producenten (1995), **Het gezicht van de AV branche**, Hilversum

VECAI (2000), **Facts & Figures; omzet kabelbranche**, www.vecai.nl

Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (1999), **Jaarcijfers VSCD theaters 1997**, Amsterdam

VSNU (1999), **WO-Personeelsinformatie 1999**, Utrecht

SEO-publicaties sinds 1991 op kunst- en cultuurgebied

- 557 *Behoeftesonderzoek ateliers en atelierwoningen Leidsche Rijn; de enquêteresultaten* / Natasja Brouwer, Jos Muskens. Amsterdam, Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam, 2000. - 53 p. ISBN 90-6733-184-8, f35,00
Onderzoek in opdracht van SWK Atelierbeheer Utrecht
- 1550 *Ruimte voor kunstenaars; de behoefte aan ateliers, repetitieruimtes en (woon-) werkplaatsen in Amsterdam* / Natasja Brouwer, Heidi Meulenbeek. - Amsterdam, Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam, 2000. - 32 p.
ISBN 90-6733-179, f25,00
Onderzoek in opdracht van de gemeente Amsterdam
- 513 *De markt voor beeldende kunst en de financiële positie van beeldend kunstenaars 1997 : eindrapport* / Natasja Brouwer, Tom Poot. - Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1999
Het rapport is aan te vragen bij de afdeling voorlichting van OC&W. publicatienummer 38.914/100, tel. 079-3233270
Onderzoek in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
- 494 *Arbeidsmarktontwikkeling in de kunstensector en de aansluiting met het kunstvakonderwijs* / J.D. Oostwoud Wijdenes, F. Haanstra, A.P. Poot, A.C. Muskens. - Zoetermeer: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Den Haag: Sdu uitgevers, 1998. - 95 p. ISBN 90-346-3637-2, f27,50
Onderzoek in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
Het rapport is te bestellen bij Sdu uitgevers, Postbus 20014, 2500 EA Den Haag, tel.: 070-3789880
- 462 *De markt voor beeldende kunst: de markt en de financiële positie van beeldend kunstenaars 1996* / Heidi Meulenbeek, Tom Poot, m.m.v. Merijn Rengers. - Zoetermeer: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1998. 63 p.; geen ISBN;
Het rapport is te bestellen bij het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, afdeling Voorlichting, publicatie nummer 38.905/850, tel: 079-3233270
Onderzoek in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
- 432 *De economische betekenis van het auteursrecht in 1994: rapportage 1997* / Evert Jan van Asselt, Jacco Hakfoort, Mark Minkman. - Den Haag: Sdu Uitgevers, 1997. - 75 p.; ISBN 90-399-14575; f27,50.
Het rapport is te bestellen bij Sdu Servicecentrum Uitgevers, Postbus 20014, 2500 EA Den Haag, tel.: 070-3789880; fax: 070-3789783. Ook verkrijgbaar via de boekhandel; Sdu brengt verzendkosten in rekening.
Onderzoek in opdracht van de Stichting Auteursrechtbelangen

- 415 *De financiële positie van beeldend kunstenaars 1993-1995* / Heidi Meulenbeek, J. Peter Hop, Dinand Webbink. - Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1997. - 66 p.; aan te vragen bij de afdeling Voorlichting van OCW, tel.: 079-3233270
Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
- 382 *De financiële positie van beeldend kunstenaars II* / Peter Hopstaken, Heidi Meulenbeek. - Zoetermeer : ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1996. - 72 p.; ISBN (geen)
Het rapport is te bestellen bij de afdeling Voorlichting van het Ministerie van OCenW, tel.: 079-3233270
Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
- 375 *De sociaal-economische positie van fotografen belicht* / Peter Hopstaken, Heidi Meulenbeek, Merijn Rengers. - Rijswijk : Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1995. - 86 p. (Fotografen in Nederland, deel 1); ISBN (geen)
Het rapport is te bestellen bij het Ministerie van OCW, afd. Voorlichting, tel: 079-3233270
Onderzoek in opdracht van de Federatie van Kunstenaarsverenigingen, in samenwerking met de GKF en het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
- 347 *De financiële positie van beeldend kunstenaars* / Erik Brouwer, Peter Hopstaken, Heidi Meulenbeek. - Rijswijk : Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1994. - 49 p.; ISBN (geen). Het rapport is te bestellen bij het Ministerie van OCW, afd. Voorlichting, tel: 079-534897
Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de Stichting voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst
- 323 *Nederlandse ontwerpers en de Europese eenwording* / F. van Puffelen, Y. Kleekamp, A.J.G. Meulenbeek. - Amsterdam : SEO, Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam, 1994. - 99 p.; ISBN 90-6733-075-2; f30,00
Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur
- 317 *De economische betekenis van het auteursrecht in 1989 : rapportage 1993* / J.T. Booij. - Amsterdam : SEO, Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam, 1993. - 61 p.; ISBN 90-6733-071-X;
Het rapport is te bestellen bij Stichting Auteursrechtbelangen, Prof. E.M. Meijerslaan 3, 1183 AV Amstelveen, tel.: 020-5407411; f17,50 (excl. verzendkosten)
Onderzoek in opdracht van de Stichting Auteursrechtbelangen

- 284 *Omvang markt beeldende kunst in Nederland, mogelijkheden voor een periodieke meting / Hanneke Booij, Frank van Puffelen, Brigit Schumacher.* - Amsterdam : SEO, 1992. - 85 p.; ISBN 90-6733-060-4; f30,00
Onderzoek i.o.v. het ministerie van WVC, Directoraat Generaal voor Culturele Zaken
- 271a *Ontwerpers, Ontwerpbureaus en hun opdrachtgevers: een verkennend onderzoek naar feiten, ervaringen en verwachtingen (SAMENVATTING) / F. van Puffelen, B. Schumacher.* - Amsterdam : SEO, 1991. - ; f5,00
- 271 *Ontwerpers, Ontwerpbureaus en hun opdrachtgevers: een verkennend onderzoek naar feiten, ervaringen en verwachtingen / F. van Puffelen, B. Schumacher.* - Amsterdam : SEO, 1991. - 151 p.; ISBN 90-6733-052-3; kopie van het rapport f30,00
Onderzoek i.o.v. Federatie van Kunstenaarsverenigingen, i.s.m. bNO, BNI en KIO

